

2019•10

LXXII. évfolyam • október

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Széman Emese Rózsa: Péntek 13. 3

közösség

Váry O. Péter: Erdővidék legjelesebbje szobrot kapott Baróton.
Benedek Elek Emlékév 4
Benedek Elek: Levél egy román ifjúhoz 8
Pál Judit: Száz éve született Imreh István (1919–2003) 10

emlék-lapok

Lazsádi László: A második világháború felvinci kötődésű áldozatai 12
Szente B. Levente: Hanczról, a német katonáról.
Gyermekkori visszaemlékezés a második világháború idejéből 17

enciklopédia

Csorba Csaba: Az utolsó királykoronázás ceremóniamestere,
gróf Bánffy Miklós 20

galéria

Ferencz Zsolt: Emlékek és érzések vonzásában: apa és lánya a művészetben . . 24
Takács Gábor: Finn ex libris kiállítás Kolozsváron 30

Lapszámunk szerzői:

Benedek Elek (1859–1929) – újságíró, író, publicista, országgyűlési képviselő, Kisbacon
Csorba Csaba – történész, Sátoraljaújhely
Ferencz Zsolt – újságíró, Kolozsvár
Lazsádi László – tanár, Felvinc
Pál Judit – egyetemi tanár, társadalomtörténész, Kolozsvár
Szente B. Levente – költő, újságíró, Székelykeresztúr
Széman Emese Rózsa – irodalomkutató, Kolozsvár
Takács Gábor – grafikus, Kolozsvár
Vári O. Péter – újságíró, Sepsiszentgyörgy

Címlapon Forró Ágnes *Tintakék éjszakában* című képe.

A hátsó borítón a 2019. szeptember 29-én felavatott Benedek Elek-szobor Baróton. Hoffmann Edit felvétele.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Péntek 13.

A világ egyik legelterjedtebb babonája, talán nincs is olyan kultúra, amelyben nem honosodott meg. De hogyan, mikor alakult ki a félelem péntek 13-tól? Kik és miért tartották először szerencsétlennek? Van-e valamilyen történelmi alapja, vagy „csak” babona az egész?

Ritka az az év, talán nincs is olyan, amelyben egyetlen egyszer sem esne péntekre 13-a, de a babonások számára igazán rettegettek azok az évek lehetnek, amelyekben kettő, vagy akár három péntek 13-a is van. Mielőtt azonban a hiedelem (vélt vagy valós) eredetéről írnék, javasolom mindenkinek, hogy fontolja meg Rejtő Jenő gondolatát: „Nem vagyok babonás és nem hiszek a badarságokban, mert aki minden hétfőn hármat köp kelet felé egy barna kavicsra, azt nem érheti megrontás.”

A triszkaidekafóbia a tizenhárom számtól való félelem görög eredetű megnevezése (triszkaideka – tizenhárom + fóbosz – félelem). Ez a hiedelem tehát már az ókorban is élt, egyes feltételezések szerint azért, mert eggyel nagyobb a praktikusan osztható 12-nél, vagy mert a prímszámok általában szerencsétlenek. Mindezekkel a számmisztika (a számoknak különös jelentőséget, pozitív vagy negatív tulajdonságokat tulajdonító gondolkodásmód) foglalkozik, ennek elemeit még Püthagoraszról és követőitől, valamint a kabbalistáktól örököltük.

A kereszténykori magyarázata szerint azért szerencsétlen a 13-as szám, mert az utolsó vacsorakor tizenhárman ültek az asztalnál, a 12 tanítvány és Krisztus, akit aznap árult el Júdás; mások szerint Júdás érkezett utoljára, tehát ő volt a tizenharmadik, az ő sorsa pedig magában hordozza a szerencsétlenséget.

Újkori példa az Apollo-13 katasztrófája, amelyet triszkaidekafóbiások annak tulajdonítanak, hogy az űrhajót 1970. április 11-én $(7+0+0+4+1+1=13)$, a texasi irányítótorony órája szerint 13:13-kor lőtték ki a 39-es (3×13) kilövőállásról, ráadásul április 13-án kellett volna Hold körüli pályára állnia. Józanabb felfogás szerint valójában szerencsés kimenetelű volt a baleset, hiszen a legénység túlélte.

A pénteki naphoz fűződő balszerencse is jó pár száz évre vezethető vissza. Krisztust ezen a napon feszítették keresztre, sőt, állítólag már a bűnbeesés napja is péntek volt. A különböző korokban különféle hiedelmek kötődtek ehhez a naphoz, például a középkorban pénteken éhgyomorrra tüszenteni nagy szerencsétlenséget jelentett.

A néphit a pénteket a gonosz napjának tartotta, ezért ezen a napon tilos volt házasságot kötni, útnak indulni, vagy bármilyen új dologba fogni. Ez a hiedelem talán ahhoz is köthető, hogy ez volt a hóhérok napja, általában pénteken tartották a nyilvános kivégzéseket.

Bár a történelmi adatokból az továbbra sem derül ki, hogy pontosan mi vezetett a 13-as számtól való babonás félelemig, a hiedelemnek van történelmi tényekre visszavezethető alapja.

A Templomosok rendje a kereszties hadjáratokban résztvevő lovagokból szerveződött a 12. század elején, céljuk a Szentföldre látogató keresztény zarándokok védelmezése volt. Munkájukat teljes szegénységben kezdték, s bár támogatóik akadtak, a nagy lépést az jelentette a rend életében, amikor a pápai kiváltságjogoknak köszönhetően kikerültek mind a világi, mind az egyházi hatóságok felügyelete alól, csak a mindenkori pápa parancsolhatott nekik. (Érdekes adat, hogy a templomosokon és a cisztercieken kívül ilyen kiváltságban az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a pálosok részesültek.) Kiváltságaik révén mindenhol, mint egy kis állam az államban, úgy működhettek, és nem csekély üzleti érzékről tesz tanúbizonyságot, hogy a 13. század második felére ők lettek a Szentföld „bankárai”: a zarándokok pénzüket letétbe helyezhették egyik rendházban, majd a kapott váltó ellenében más rendházakban annyit vehettek fel belőle, amennyire épp szükségük volt, megkímélve így magukat az esetleges kifosztatástól. Vagyonuk ekkor királyokéval vetekedett, s olyan befolyásra tettek szert, hogy száz évig ők őrizték például a torinói leplet, s egy időben az Aranybulla egy példányát is. Ennek a prosperálásnak a Szentföld elvesztése vetett véget, valamint az, hogy a rend szembekerült az erősödő Francia Királysággal. Így koholt vádak alapján, IV. Fülöp francia király egyetlen éjszaka alatt lefoglalta a rend Franciaország területén levő vagyonát, bezáratta, illetve kivégeztette tagjait, és a pápánál kijárta, hogy oszlassa fel a templomosokat. Mindezek az események, amelyek a rend bukásához vezettek, 1307. október 13-án, pénteken kezdődtek.

Jó néhány éve megjelent egy magyarországi lottóreklám Péntek 13-a? Szerencsenap! szlogennel, s hogy teljes legyen a kép, talán még egy fekete macska is szerepelt a reklámban. Ha hinni lehet a statisztikáknak, babona ide vagy oda, sokkal több lottószelvényt adnak el péntek 13-i napon, mint egyébkor. A reklám mindenesetre cseles fogással élt: az emberek szeretik ugyan a babonákat, de a szerencsét, érthető okokból, többre becsülik, mint a szerencsétlenséget, s csak egy kis impulzus kell, hogy a negatív babona pozitívba forduljon, s a szerencsétlen naphól szerencsés váljon.

Váry O. Péter |

Erdővidék legjelesebbje szobrot kapott Baróton

Benedek Elek Emlékév

A Benedek Elek Emlékév legkiemelkedőbb rendezvénye szeptember 30-án Baróton és Kisbaconban volt: Erdővidék központjában Elek apó szobrát avatták fel, szülőfalujában pedig az emlékház ötven éves fennállását ünnepelték. 2019 harmas évforduló okán vált Benedek Elek Emlékévvé: 160 éve született, 90 éve halt meg a nagy mesemondó, lapszerkesztő és kiváló publicista, az általa épített Mari-lak pedig, hol élete utolsó éveit élte, félszáz esztendeje vált múzeummá és zárandokhelyé.

A Mari-lak

Benedek Elek 1894 és 1896 között a millenniumi ünnepségre készítette el az ötkötetes, *Magyar mese- és mondavilág* című munkáját, amely abban az időben hatalmas példányszámot ért el. Ezt tartják fő művének, amely attól kezdve kiapadhatatlan forrása számos, különböző címen kiadott mesekönyvnek. A *Magyar mese- és mondavilág* rövid időn belül hatalmas sikert hozott írójának, még életében öt kiadást ért meg, több mint félmillió példányban. Elhatározta, hogy a könyvek honoráriumából visszavásárolja azokat a földeket, amelyeket szülei eladtak, hogy őt taníttathassák. Hazautazott Kisbaconba, kinézte magának a templommal szemközti hegyoldalt, majd megtervezte a leendő családi házat, amely még ükunokáinak is otthont adott, a parkot, a gyümölcsöst és a mindent körülölelő fenyősort – írja *A kisbaconi Benedek Elek Emlékház története* (Háromszék, 2019. szeptember 25.) című összefoglalójában Bardócz Orsolya, Elek apó ükunokája. Feleleveníti, az 1896-ban megkezdett építkezés két évig tartott, a munkában a falu és a környező települések székely emberei alaposan kivették részüket, anyagi támogatással és kalákával is, hiszen „Kisbacon is nagyon büszke volt arra, hogy a híres író

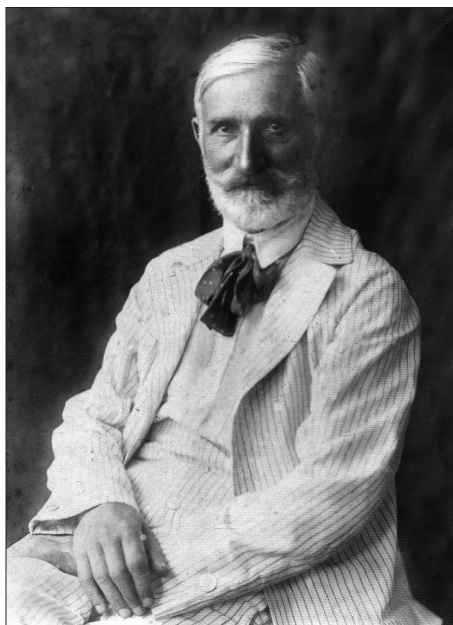
hazajött házat építeni”. Az eleinte csak villának használt, de eleve a család, az unokák, a barátok és a vendégek befogadására, elszállásolására is megfelelő méretűnek tervezett ház homlokzatára Benedek Elek felesége, Fischer Mária becenevét – Mari – íratta fel arany betűkkel, „hiszen az ő szerető, mindenről gondoskodó lényé, támogatása és gazdasági leleményessége nélkül nem épülhetett volna fel”, írja Bardócz Orsolya.

A Mari-lak Benedek Elek 1921-es hazatelepődése után vált a család állandó lakásává, az író, és az őt a halálba is követő felesége elhunyt után a kúria évekig üresen állott, a család csak nyaranta kereste fel Kisbacont. 1944-ben Benedek Elek középső leánya, Flóra telepedett meg a családi fészekben, vált az épület és Elek apó hagyatékának gondozójává – és megmentőjévé is, hiszen a hamarosan berendezkedő kommunista rendszer több alkalommal is szemet vetett a mutatós épületre, de Flóra néninek mindig sikerült kivédenie a ház államosítását, csupán a hatalmas kertet vették el tőle.

Flóra néni azontúl életét Benedek Elek emléke ápolásának szentelte, az 1969-ben részben emlékházzá alakított Mari-laknak is ő volt első gondnoka: a nyolc szobából kettőben, a nagy ebédlőben és az abból jobbra nyíló oldalszobában a Flóra néni által gyűjtött anyagból rendeztek be emlékkiállítást. A Székely Nemzeti Múzeum – akkori nevén Kovászna Megyei Múzeum – külső egységeként működő emlékház megnyitása után nem sokkal Bardócz Dezsőné Lőrincz Julianna, Benedek Elek tízedik unokája lett a hagyaték ápolásáért felelős hivatalos alkalmazott, Flóra nénival együtt fogadták és kalauzolták a hamarosan zárandokhelyé vált Mari-lak látogatóit.

1978-tól a dédunoka, dr. Bardócz Lehel felesége, Gajzágó Éva látta el az emlékház gondnoki tisztségét egészen

Benedek Elek 1894 és 1896 között a millenniumi ünnepségre készítette el ötkötetes, *Magyar mese- és mondavilág* című munkáját, amely abban az időben hatalmas példányszámot ért el.

Benedek Elek portréja 1924-ből.
Forrás: Wikipédia

a Benedek-kúria 1999-es visszaszolgáltatásáig – ekkortól a Mari-lak magánmúzeumként működik. Két évtizedig Szabó Istvánné Bardócz Réka dédunoka vezette az emlékházat, idén tavasztól pedig Bíró Enikő dédunoka vette át a családi „stafétabotot”.

Emlékév az emlékházban

A Benedek Elek Emlékév valójában a szeptember utolsó napjaiban tartott ünnepekben nyilvánult meg. Felvezetőként szeptember 28-án, szombaton emléktáblát avattak Torján a Karatnai Református Egyházközség parókiájának épületén: az Éltés Barna háromszéki szobrászművész által faragott emléktábla Benedek Eleknek és anyai nagybátyjának, Benedek Ignác uzoni születésű, Torján szolgált református lelkésznek állít emléket, akinél az író gyermekkorában több alkalommal is nyaralt, és akinek könyvtárszobája „az én kis mennyországom” volt számára.

Az emlékév másnap, szeptember 29-én csúcsondott ki, vasárnap két helyszínen, Kisbaconban és Baróton is Benedek Elekre emlékeztek. A rendezvénysorozat Kisbaconban kezdődött a Benedek Elek Emlékház ötven éves történetét bemutató kiállítás megnyitásával. Mint Bíró Enikő, Benedek Elek dédunokája, az emlékház jelenlegi gondozója felelevenítette, Elek apó szülőháza már nem létezik, a Mari-lak eredetileg vilának épült, hová eleinte nyaralni járt haza a család, aztán 1921 augusztusától, mikor Benedek Elek úgy döntött,

hazatelepedik, immár végleges lakóházukká vált. Elmondta, az emlékház avatásakor, 1969. május 25-én kislánként ő tartotta az ollót Király Károly akkori megyei első párttitkárnak, aki az avatószalagot elvágta. Felidézte az emlékház – és Elek apó emléke – gondozóit, hozzátéve, hogy nekik, akik idéntől vették át ezt a szerepet, nem lehet más feladatuk, mint elődeik példáját követni: úgy ápolni Benedek Elek örökségét, hogy tíz, húsz, száz év múlva is emlékezzenek rá.

Születésnapra nem illik ajándék nélkül menni: bár nem lehetett jelen, a sepsiszentgyörgyi Erdő Ernő különleges adománnyal lepte meg az emlékházat e jeles évfordulón. Mint az Imreh István, a Kovászna Megyei Művelődési Központ vezetője által felolvasott levélből kiderült, egy régebben a nagybaconi művelődési házban kifüggesztett, Horváth István által festett Benedek Elek-portré az ajándék. A festmény valamikor lekerült a kultúrház faláról, sorsáról jó ideig semmit nem lehetett tudni – egy alkalommal azonban a színpad alól, sok lom közül mégis előkerült. Erdő Ernő ekkor magához vette megőrzésre, és most úgy látta jónak, hogy visszaszolgáltassa Nagybacon község lakosságának.

Az emlékház létesítése körül szorgoskodók közül ma már csak Király Károly él. Előrehaladott kora miatt ő sem vehetett részt a mostani ünnepségen, üzenetét azonban eljuttatta az eseményre meglehetősen kis számban összegyűlt közönséghez. A Bíró Enikő férje, Bíró Béla tolmácsolta levélben Király Károly felidézte az emlékház alapításának körülményeit: „Az emlékezetemben még mindig élénken él, amikor ’68 telén Kisbaconon keresztül vadászni mentünk Ceaușescuval és kíséretével. A főtitkárnak elmeséltem, hogy ebben a kis faluban élt egy »magyar Creangă«, akit úgy hívnak, hogy Benedek Elek. Többek között megemlítettem neki, hogy van egy »Többsincs királyfi« című gyermekmeséje, és azzal fejeztem be, hogy létre kéne hozni a szülőházában egy emlékházat. Ceaușescu rábólintott, hogy »Bine, bine« (Jó, jó – románul). Erre azt mondtam: »Atunci vă trimit în scris« (Akkor elküldöm leírva – románul). Néhány nap múlva elküldtem neki a dokumentumot, amire hamarosan meg is érkezett a Központi Bizottság jóváhagyása az emlékház létrehozására. Ha ez a jóváhagyás nem lett volna meg írásban, rég felszámolták volna, de így senki sem mert hozzányúlani az emlékházhoz.

Az átadó-felavató ünnepségen az erdélyi magyarság színe-java megjelent,

nagy társaság gyűlt össze: Sütő András, Balogh Edgár és sokan mások, jeles magyar értelmiségiek, melyről fénykép is tanúskodik.

Az avató ünnepség megszervezése Sylvester Lajosra hárult, aki akkor a megyei Kultúrbizottság elnöke volt. Én egy nagyon rövid beszédet mondtam, és átadtam jelképesen Flóra néninek a házat. Meghatódva, könnyes szemmel fogadta.”

A továbbiakban Király Károly azt részletezte, akkor is meg lehetett találni a módját, hogy kisebbségi kérdésekben eredményeket lehessen elérni, majd levelét az emlékezés és az emléképolás fontosságának kihangsúlyozásával zárta.

Ha a sepsiszentgyörgyi Cimborák Bábszínház nem csábítja az emlékház udvarára a falubeli és a környékbeli gyermekeket *A buták versenye* című előadásával, talán ki is ürült volna a mára már hatalmasra nőtt fák árnyékolt park: a közönség java része átutazott az ünnepség kiemelt, baróti rendezvényére.

Szobor és avatása

A déli harangszó Erdővidék központjának egy kis közterére szólította a szoboravatásra összegyűlteket: a Rózsa utcai, tömbházak övezte parkban állították fel Benedek Elek szobrát. Az ünnepség beharangozója szerint „Gergely István csíkkozmasi szobrászművész a ’90-es években készítette el Benedek Elek egész alakos, klasszikus szépségű szobrát, másfélszeres embernagyságban. A szobor öntését Demeter Péter csíksomlyói öntőmester végezte el, a szakmai felügyelet és patinázás Berze Imre szobrászművész munkáját dicséri.”

Az 1990-es évek elejétől a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár előterében kiállított gipszmintát néhai Gergely István felkérésre készítette.

Az 1990-es évek elejétől a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár előterében kiállított gipszmintát néhai Gergely István (1938–2008) valóban felkérésre készítette, csak hogy sokkal korábban. Gergely Istvánnak kevés szobra áll köztéren, legtöbbször Háromszéken

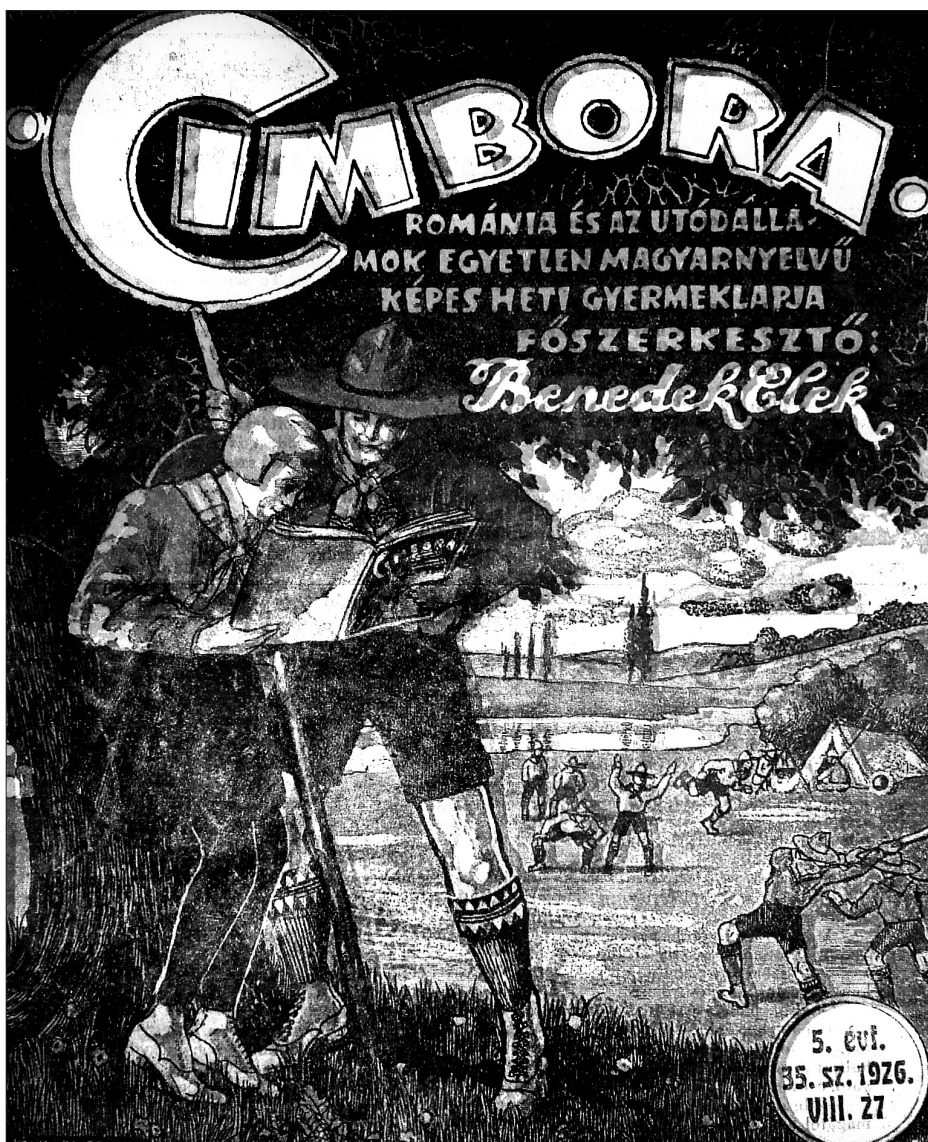
található: a csernátoni Haszmann Pál Múzeum udvarán Bod Péter és Végh Antal mellszobra, Sepsiszentgyörgyön az 1973. szeptember 22-én felavatott, majd 1985-ben városrendezési okokból elköltötött Gábor Áron-mellszobor. Mindhárom alkotást az 1968 és 1973 között a megyei művelődési bizottságot vezető Sylvester Lajos rendelte tőle, aki a szobrászművész halálára írott megemlékezésében azt írta: „Ugyancsak a '70-es években készült el a mi megrendelésünkre egészalakos Benedek Elek szobra, amely másfélszeres embernagyságban gipszbe öntve várta alkotója egészségi állapotának javulását, hogy némi apró módosításokat a művén elvégezhesen, mielőtt végleges anyagba és köztérre kerülne.” (Gondola, 2008. március 21.)

A romániai rendszerváltást követően többször felmerült a szobor kiöntésének és felállításának gondolata, a kivitelezés azonban rendre elmaradt. Mostani köztérre helyezését Szebeni Zsuzsa, a Balassi Intézet – Magyarország Kulturális Központja sepsiszentgyörgyi irodájának vezetője kezdeményezte, Barót városa pedig felkarolta a kezdeményezést, helyet biztosítva a szobornak.

Az avatónnepségen a város polgármestere, Lázár Kiss Barna András köszöntőjében kiemelte, Benedek Elek „mindig az igazság oldalán állt, és érte harcolt. Tartása, arcának kimondhatatlan jósága, szeme szelíd melegsége, simogató tekintete árulkodik emberi nagyságáról, melyet kiválóan érzékeltet maga a szobor is.”

Erdővidék majd' minden települése adott egy vagy több híres személyiséget az egyetemes magyar irodalomnak és tudománynak.

Zákonyi Botond, Magyarország bukkaresti nagykövete ünnepi beszédében kifejtette, az anyaország nagyon fontosnak tartja, hogy egy új szobor álljon Székelyföld valamely városában, ezért támogatta nemcsak a szobor elkészülését, hanem a Benedek Elek Emlékévet is. Felszólalásában Benedek Elek pedagógusi munkásságát méltatva elmondta, Elek apó tudatosan fordult a gyermekek felé, hiszen fontosnak tartotta a felnövekvő nemzedékben az egészséges irodalmi tudat, s ezáltal a nemzeti öntudat kialakítását. Pedagógiai elve ma különösen felértékelődik, mikor a klasszikus nevelés háttérbe szorul,

A Benedek Elek által szerkesztett Cimborá című újság 1926. augusztus 27-i számának címlapja.
Forrás: Wikipédia

a globalizálódó társadalom a gyermekeket is fogyasztókként kezeli – napjainkban ezért egyre nagyobb szerep hárul a sajtós nemzeti értékek átadásában a pedagógusokra, hívta fel a figyelmet a nagykövet. „Észrevételei, törekvései és munkái kiindulópontként, segítségként és tanulsgként szolgálhatnak a mai nevelési problémák újragondolásában és irányt mutathatnak megoldásukban”, összegezett Zákonyi Botond.

Demeter László, a Pro Bonum Publicum Egyesület vezetője, a szoboralítás szorgalmazója beszédében arra emlékeztetett, Erdővidék majd' minden települése adott egy vagy több híres személyiséget az egyetemes magyar irodalomnak és tudománynak. Felidézte, egy 1910-es felmérés szerint az akkori Magyarország tíz legismertebb írójából kettő erdővidéki volt, Benedek Elek az ismertségi lista harmadik, Gaál

Mózes a hetedik helyet foglalta el. Benedek Eleket a magyar nép, a magyar történelem, a haza iránti ragaszkodás legjelentősebb képviselőjének nevezte, aki 1921-ben, az árral szemben haladva, akárcsak Kós Károly, a hazatelepülés mellett döntött, mert azt vallotta: Erdélyben nagyobb szükség van rá, mint Budapesten. Benedek Elek legfontosabb öröksége, hogy szerteágazó munkásságával a gyermekeket a család, a haza iránti szeretetre nevelte, jelentette ki Demeter László, aki Gergelyné Tőkés Erzsébettel, a szobrászművész özvegyével leplezte le Benedek Elek szobrát. Tordai Árpád református lelkész áldását követően a szobor talapzatát az előjáróságok koszorúí és az ünnepségen közreműködő gyermekek – a helybeli Cimborá Napköziotthon és a Gaál Mózes Általános Iskola Gyöngyharmat kórusának tagjai – virágai borították be, nemzeti imánk

közös eléneklését követően pedig a szoborállításra összesereglett nagyszámú közönség kezdeményezésére a székely himnusz is felhangzott.

Akkor és most

Az ünneppsorozat Kisbaconban egy kincsnak számító kisfilm levetítésével folytatódott: a Székely Nemzeti Múzeum őrzi azt a 16 milliméteres filmtekerect, amelyet az ötven évvel ezelőtti emlékházavatáson készített a Székely Nemzeti Múzeum néhai kiváló fényképésze, Fóris Pál (1934–2014). A román televízió magyar adásának segítségével digitalizált, hang nélküli filmhez a Kovászna Megyei Művelődési Központ munkatársai egy Bartók-dalt társítottak, a hatperces, vágott anyagon az 1969. május 25-én zajlott emlékházavatató ünnepség fontosabb momentumai láthatók. A kisfilm levetítését, illetve két rádióhanganyag bejátszását – amelyeken Benedek Flóra néni, az emlékház első gondozója mesélt – követően az ötven évvel ezelőtti ünnepség résztvevői beszéltek akkori élményeikről. Dr. Albert István elmondta, középiskolás diákként a Székely Mikó Kollégium igazgatója és egyben magyartanára, Albert Ernő által kiadott házi feladat kapcsán került először Kisbaconba, az emlékház avatására már osztályfőnökük, József Álmos tanár az egész osztályt elvitte. Az avatón készített fényképei ma dokumentum értékűek, az emlékház akkori belsőjét a mostani alkalomra készített kiadványban az ő felvételével lehetett megmutatni. Visszaemlékezésében Péter Albert tanár felidézte, az 1960-as években Bardócz Dezső már készült a Mari-lakban létesítendő kiállításra, az eleinte tervbe vett 1968-as emlékházavatás a megyésítés okozta láz miatt egy évet csúszott, akkor ugyanis mindenki azzal volt elfoglalva, hogyan lehessen az egykori Háromszékből újra önálló közigazgatási egységet létrehozni. Szabó Zsolt irodalomtörténész, Benedek Elek életének kutatója aztán kifejtette, az emlékház létesítését Balogh Edgár már tíz évvel korábban kezdeményezte, elképzelésében az erdélyi magyarság egyféle zarándokhelyévé vált volna Kisbacon. Akkor azonban – 1959-ben – csak egy emléktábla állítására futotta, aztán egy évtized múlva – és ez elsősorban Sylvester Lajos érdeme, kevésbé a Király Károlyé, emelte ki Szabó Zsolt – immár megvalósulhatott az emlékház is.

A mostani eseményen napközben folyamatosan zajlottak a különböző programok a kisbaconi emlékháznál.

Az emlékházzá alakított Mari-kúria Kisbaconban. Forrás: www.benedekelek.ro

A kaputól a Mari-lakhoz vezető sétány mentén a Benedek Elek országos mese-illusztrációs gyermekrajzverseny díjnyertes alkotásait bemutató kiállítás fogadta az érkezőket, bennebb, a fák árnyékában egy másik pannókiállítás az emlékház története elevenedett meg. Az udvaron közben folyamatosan az Elek apó által ültetett egyik almafa termését kínálták – és ha már fákról esik szó, a kert felújítását-gyárapítását is számításba vették az ünnepség szervezői. Benedek Elek ugyanis nem csak mintagazdaságot szándékozott megvalósítani kisbaconi birtokán haszonállatokkal és gyümölcsfákkal, hanem a szemet gyönyörködtető díszfák telepítésére is gondolt. Az időközben kipusztult tulipánfa helyett ültettek most másikat a leszármazottak, illetve a SIC Feszt–Családi Nap szervezői a háromszéki családok kívánság-almafáját telepítették meg a kertben, amelynek tövében hatszáz székely család helyezte el kívánságait. Mert azt mondják, ezen az udvaron szárba szökkennek a kívánságok, égisz érvé fává növe beteljesednek, mondta Grűman Éva, a kívánság-almafa ültetésének kezdeményezője.

A faültetés után koszorúzások voltak az emlékházzal szembeni, még annak ötven évvel ezelőtti felavatásán állított kopjafánál, a kisbaconi iskolával szembeni, tíz éve felavatott Benedek Elek ülésszobornál és a temetőben.

Kora délután gyermekek énekétől vált hangossá a kert: a Bardócz Orsolya, Benedek Elek ükunokája által szerkesztett, ez alkalomra újra kiadott *Kisbaconi versek* című kötetet ugyanis hogyan lehetett volna jobban bemutatni, mint

a versek előadásával. Méghozzá sajátos módon: Bardócz Orsolya megzenésítésével, kisbaconi-nagybaconi, székely-ruhájukat büszkén viselő kislányok előadásában. Ugyancsak erre az alkalomra jelent meg, immár harmadik kiadásában, a Bardócz Orsolya és Nagy Nándor által összeállított *Benedek Elek emlékalbum*, amely nem csak Elek apó életrajzát tartalmazza, de korrajz is, amelyben megelevenedik az emlékház története.

**A Székely Nemzeti
Múzeum őrzi azt
a 16 milliméteres
filmtekerect, amelyet
az ötven évvel ezelőtti
emlékházavatáson Fóris
Pál készített.**

Az alkalomra egyébként több kiadvány született még. Kovászna Megye Művelődési Központja a Benedek Elek Emlékház jelenlegi kezelőivel közösen *MARI LAK: a kisbaconi Benedek kúria* címmel emlékalbumot adott ki, amely a családi fotók mellett az unokák, a dédunokák megemlékezéseit és az emlékház vendéglönyvéből válogatott látogatói bejegyzéseket is tartalmaz, valamint a Balassi Intézet–Magyarország Kulturális Központja sepsiszentgyörgyi irodájának kiadásában *Rókáné mézes-mákos kalácsa* címmel hangulatos kis szakácskönyv jelent meg, amely a Benedek Elek meséiből inspirált recepteket ajánlja „kiskukták részére”.

Levél egy román ifjúhoz

Ú

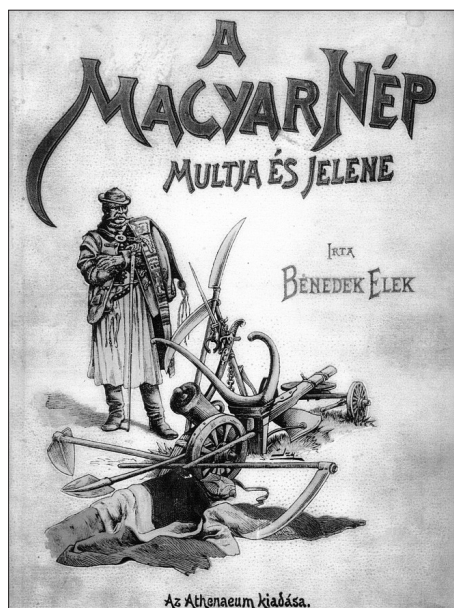
Íjra meg újra olvasom a levelét Kedves öcsém, s nem akarok hinni a szememnek: minden szavából meleg szeretet árad felém. Ezt a szeretetet könyveimnek köszönhetem, melyeknek ön gyermekkorától mind e mai napokig hű olvasója. Az én szívemről szakadt szülöttemnek, melyek megtalálták az utat az ön szívéhez. Ehhez hasonlatos valómást magyar emberektől egy ládáraválót őrizek, ám az öné az első, az egyetlen máig, mellyel román ember az öreg magyar mesemondót megtisztel. Ez a magyarázata, hogy a nyilvánosság elé viszem ezt a történetinek nevezhető ténytet, s a magánlevélben kifejezett szokásos köszönettel meg nem elégszem. Végtelen sajnálom, hogy levelem hiteletét az ön nevének megnevezésével nem erősíthetem meg, de hisz ha megnevezhetném, tárgyaltalan volna e nyílt levél s mindaz, amit az ön levelével kapcsolatban románoknak és magyaroknak el akarok mondani. Nyilvánvaló, hogy az

ön nemzetének fiai közt sokan vannak még, akik önnek nem bocsátanak meg, hogy bennem, az írótet és az embert megszerette, ez okból semhogy önnek csak pillanatnyi kellemetlenséget is okozzak, inkább magamra veszem a gyanút, hogy költött levélre válaszolok. S mert köztünk, magyarok közt is akadhatnak még sokan, akik a közeledő, az ismerkedő, a megértő politika szolgálatát hazaárulásnak minősítik, el vagyok rá készülve, hogy sokan félreértik majd e levelemet is, miként nemrég egy ifjúkori emlékezésemet félre, jobban mondva; meg nem értette a kisküküllői hét magyar. De hát én, Kedves román öcsém, korom és lelkiismeretem jóvoltából túl vagyok már azon, hogy töprengjek, vajon írásaimat megértik-e, vagy sem. Írok, amint a szívem s az eszem diktálja, haladok a magam útján, s hívok másokat is: tartsanak velem, mert hiszem erős hittel, hogy jó úton járok. Engem ugyan, Kedves öcsém nem az ön levele erősített meg abbéli

„... én, Kedves román öcsém, korom és lelkiismeretem jóvoltából túl vagyok már azon, hogy töprengjek, vajon írásaimat megértik-e vagy sem. Írok, amint a szívem s az eszem diktálja...”

Benedek Elek szűkebb családja: elöl ülnek jobbról balra Elek apó gyermekei (Mária, Elek, Flóra), a középső sorban az író felesége (Fischer Mária), édesapja (Benedek Huszár János), Benedek Elek, édesanyja (Benedek Marcella), a mellette ülő ismeretlen, a felső sorban balról van fia (János), a következő férfi ismeretlen, utána áll legnagyobb fia (Marcell), mellette testvére (Benedek Huszár Gábor) és annak felesége (Nagy Levina). A kép Kisbaconban készült, egy családi ünnep alkalmából. Forrás: Wikimedia Commons

A magyar nép múltja és jelené című, 1898-ban megjelent kétkötetes történelmi „kalauz” első kiadásának borítója.

Forrás: www.benedekelek.ro

hitemben, hogy más-más fajtájú népek kölcsönös megbecsülésének az irodalom a legsikeresebb előmozdítója, de mellett és a hitet vallók mellett tanúskodik az ön vallomásszerű levele is s mindenestre kedvező alkalom nekem, hogy e hitemet hirdessem s ennek mennél több hívót igyekezzek szerezni. Amiképpen az erdélyi magyarság egységét is előbb-utóbb az irodalom fogja megteremteni, azonképpen az irodalom teremti meg románoknak és magyaroknak megismerkedését, az egymás mellett való békesség, barátságos életet. Még gondolatnak is szörnyű, hát még valóságnak, hogy két nép egy földön évszázadokon át egyik a másnak oly idegen, mintha tengerek választanák el s egy nagy világkatasztrófa kényszerítse arra, hogy egymással szóba álljanak, kölcsönösen egymás kultúrája iránt érdeklődjenek, a mindennapi élet ezer meg ezer dolgáról nem is beszélve. Ha pedig most valaki, akár román, akár magyar részről azt vágná szemem közé, hogy az a közeledés nekem is csak most jut eszembe, megállapítom, hogy én a közeledés szükségességét ösztönszerűen megéreztem kora ifjúságomban, amikor a franciával egyidőben tanultam a román nyelvet, át is ültettem magyarba egy román verset, ám a folytatástól elment a kedvem, úgy legyalázott a megtevelődésemért a professzorom. De telt, múlt az idő s ennek előtte húsz esztendővel vezércikkben ünnepeltem Moldován Gergely Flórika szerelme című népszínművét s ugyanazt írtam két egymás mellett élő nép lehetetlen viszonyáról, amit ma írok, a ránk kényszerített együttélés

idejében. Hogy román írók a mi gazdagabb irodalmunkból vajmi keveset ültettek át, az nem mentsége annak, hogy mi meg jóformán semmit sem s amikor ön, Kedves öcsém, megnevezi azokat a magyar írókat, akik a szívéhez megtalálták az utat, kénytelen vagyok megvallani, hogy mindössze egy magyarba átültetett román könyvet ismerek: Ács Károly fordításában egy román népköltészeti gyűjteményt, mely, ha jól emlékszem, az ötvenes években jelent meg s melynek az a címe: Virágok a román népköltészet mezejéről. Az ötvenes évek! Oh, akkor román és magyar együtt szenvedett az osztrák zsarnokság alatt. Akkor román, magyar és szász testvérek voltak a szenvedésben. Sőt később is, a hatvanas években, amikor Eötvös József ellátogatott Erdélybe – az akkori újságok feljegyzése szerint – Szentlászló község népe kivonult Eötvös elé, s egy szekéren ülve, egymást átkarolva tüntetett a szabadság, egyenlőség és testvériség szentháromsága mellett egy román, egy magyar és egy szász gazdaember. Micsoda szép idők voltak ezek! Vajon lehetetlen-e ezeknek az időknek a feltámadása? Ez a feltámadás nem lehetetlen. Ennek a feltámadásnak el kell következnie. El kell következnie, mert mi, magyar írók akarjuk, hogy elkövetkezzék, s hiszem erős hittel, hogy akarják román író társaink is. Mi erdélyi magyar írók nem kacsintgatunk sem Keletre, sem Nyugatra, sem Északra, sem Délre. Mi erdélyi magyar írók tudjuk, hogy Erdélyen kívül „nincsen számunkra hely”, de tudniok kell ezt erdélyi román író társainknak is. Agyunknak és szívünknek minden csepp vérért egy gondolatnak a szolgálatára kell áldoznunk:

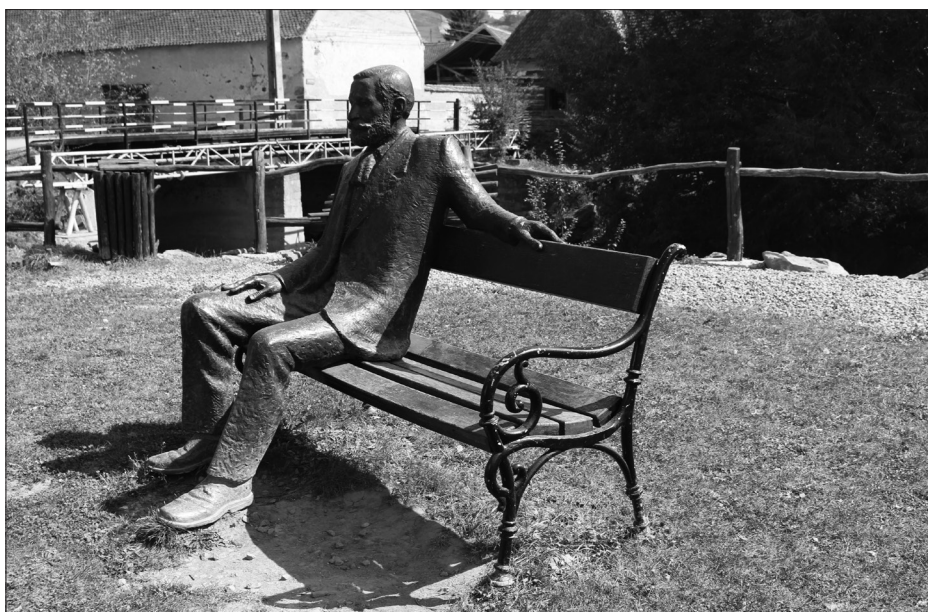
európai színvonalra emelni az erdélyi lelkű és zamatú irodalmat, ennek az irodalomnak segédelmével megteremteni a magyar egységet, s a velünk egy földön élő népekkel a hátsó gondolatok nélkül való megértést, a békesség, barátságos együttélés lehetőségét.

„... bármint fog vélekedni rólam egykori professzorom, a román nyelv tanulásának újra neki fogok.”

Arra én már, Kedves öcsém, öreg ember vagyok, hogy nehezebb fajtájú irodalmat átültessek a román irodalom mezejéről, de a nagy munkából egy keveset magam is vállalok. Eszembe jut e levél írása közben, hogy többek közt a világ népeinek legszebb meséiből négy vaskos kötetre valót ültettem át, mégpedig német, francia és angol nyelvű gyűjteményekből. Van e szép mesék közt egy szép román népmese is, a Vadrózsa. Ezt a mesét én egy angol gyűjteményből ültettem át. Szóval: a tengeren túlról hoztam haza. Nem, nem, annak többé nem szabad megtörténnie. Kérem, Kedves öcsém, önt is, román író társaimat is, közöljék velem: melyek a legjobb román népmese-gyűjtemények – át akarom ültetni azokat....

Mert bármint fog vélekedni rólam egykori professzorom, a román nyelv tanulásának újra neki fogok.

Benedek Elek

Benedek Elek szobra Kisbaconban. Vargha Mihály alkotása. Hecser László fényképe.

Forrás: Háromszék napilap honlapja

Pál Judit

Száz éve született Imreh István (1919–2003)

Imreh István születésének 100. évfordulójára több intézmény és több rokon tudományterület képviselői együtt emlékeztek szeptember 12–13-án az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Történelemtudományi Szakbizottsága, a BBTE Történelem és Filozófia Karának Magyar Történeti Intézete és az MTA BTK Történettudományi Intézete közös szervezésében Kolozsváron megrendezett konferencián. Ez is mutatja, hogy mind az erdélyi magyar, mind a magyarországi tudományosság képviselői magukénak érzik a hagyatékát.

példát mutatott. Benkő Samu úgy emlékezett vissza, hogy közvetlenül a háború után, 1946 elején azért kérték fel a csak néhány évvel idősebb Imreh Istvánt a Móricz Zsigmond Kollégium igazgatójává László Gyula tanárelnök mellé, mert „mi már első találkozásunkkor megkedveltük a mondandóját érdekfeszítően, de minden mesterkéeltség nélkül megformáló előadót”, aki „bennünket zöldfülű emberpalántákat intellektuális partnereknek tekintett”. „Sokoldalúsága, irodalmi és művészeti tájékozottsága, természetszeretete és érdeklődése az élő és élettelen világ tudományos kérdései iránt, mind-mind alkalmassá tették arra, hogy értő résztvevője legyen a fiatalok kezdeményezte diskurzusoknak.” Nyitottságát, fiatalos lendületét sikerült végig megőriznie, idősebb diáktársaink is lelkesedtek érte. A még ereje teljében levő tanár 1983-ban, a magyar nyelvű egyetemi oktatás felszámolása nyomán nyugdíjba vonult. A fiatal és idősebb kollégákkal azonban továbbra is tartotta a kapcsolatot, önzetlenül segítette munkájukat. Kezdő kutató vagy vidéki tanár levelére, kérdésére ugyanolyan lelkiismeretesen válaszolt, mint elismert, tekintélyes szakemberekére. Kései jóvátételként az 1989-es fordulat után professzorrá nevezték ki, most pedig születésének századik évfordulója tiszteletére a Történelem és Filozófia Kar egyik szemináriumtermét Imreh Istvánról nevezik el.

Szintén munkásságának kései elismeréseként 1991-ben a Magyar Tudományos Akadémia kültagja lett, később pedig a Kolozsvári Akadémiai Bizottság alapító tagja volt.

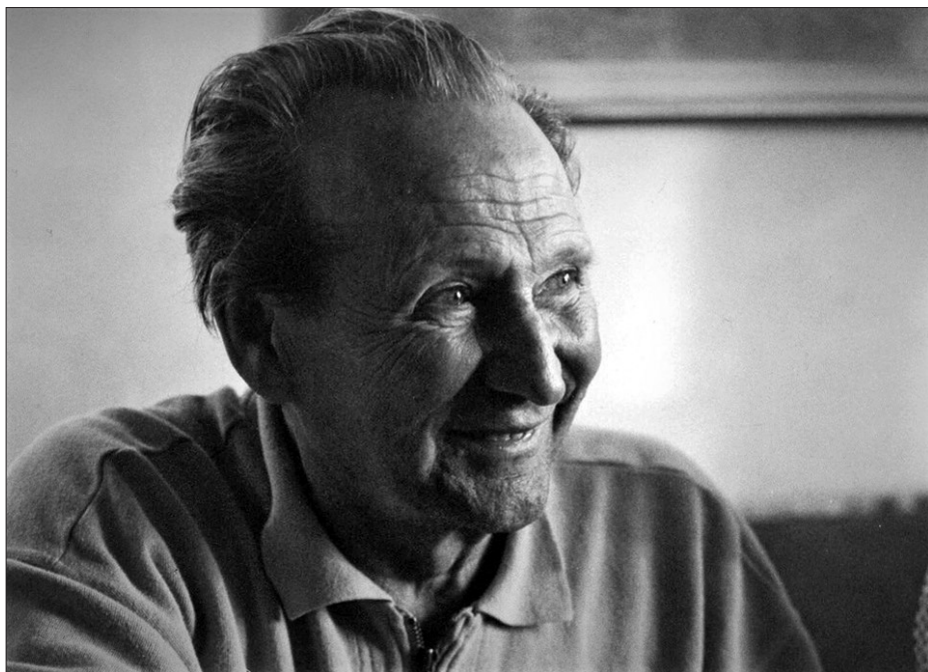
Imreh István tudományos munkássága több előadás témája volt a konferencián. Interdiszciplináris szemlélete, elméleti érdeklődése is hozzájárult ahhoz, hogy időtálló műveket alkotott; szerencsésen tudta ötvözni a forrásfeltárást a megújuló elméleti és

Imreh István közel négy évtizedig volt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, számos diáknemzedék kedvenc oktatója.

Imreh István erdélyi magyar történész, szociológus

Imreh István közel négy évtizedig volt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, színes egyéniségével, tudomány iránt elkötelezettségével, segítőkészségével, kedvességével számos diáknemzedék kedvenc oktatója, aki nemcsak tanított, hanem együttal nevelt és

Falusi származásának tudományos munkássága szempontjából is jelentősége van: Sepsibodok és a székely falvak történetének kutatása történetírói tevékenységének központi témájává vált. Fényképek forrása: az Imreh család archívuma

módszertani keretekkel. Ő még ahhoz a nemzedékhez tartozott – akárcsak a három évvel ezelőtt ünnepelt Jakó Zsigmond –, amelyik számára a

népszolgálat nem pusztán jelszó volt. Imreh István munkásságának is meghatározó eleme volt a népe, szülőföldje iránti elkötelezettség. Nemcsak tudományos

Forró Antal: Sztána

munkássága kapcsolódik szorosan szülőföldjéhez, hanem igen fontosnak tartotta a tudomány és a közönség közti kapcsolatot, a tudománynépszerűsítést. József Attilát parafrázálva: ő egész népet akarta nem középiskolás fokon tanítani. Amíg egészsége engedte, ernyedetlen szorgalommal járta be Székelyföld és Erdély falvait és városait, előadásokat tartott, egyúttal ápolva a diktatúra nehéz éveiben is az identitástudatot, de ugyanez a szándék tudományos munkásságára is jellemző.

Találó, amit Trócsányi Zsolt írt a törvényhozó székely faluról írt kötetére kapcsán: „Imreh István történetírói munkássága nem egyszerűen szakírói tevékenység. Egészen véve, akár közvetlenül is, tudatformálásra szánt munka. A sepsibodoki szociográfiától indult pályáíve végül is a kiindulópont fölé tér vissza: az óhatatlanul, akaratunkon kívül velünk élő történelemtől a megismert és tudatosan vállalt történelemig, az őrzéstől az értékörzésig. Tudományos művének értékét egyben annak »tudományon túli« értéke is adja.”

Imreh István élete és munkássága azt példázza, hogy még a diktatúra nehéz körülményei között is meg lehetett őrizni az emberi méltóságot és lehetett értékálló műveket alkotni.

Imreh István élete és munkássága azt példázza, hogy még a diktatúra nehéz körülményei között is meg lehetett őrizni az emberi méltóságot és lehetett – bár roppant erőfeszítések árán – értékálló műveket alkotni. Ő ezt a követőképpen fogalmazta meg, és egy tőle származó idézettel zárom köszöntőmet: „a rendtartó székely falu világában való több évtizedes elidőzésem megtanított egy dologra, ha sorsom különben is nem tanított volna meg rá. Minden embernek tartoznia kell valahova. (...) Nem lehet elsodrottan élni. Nem lehet a napokban éppen csak elgyámbultan és a világ sodrására ráhagyottan élni, terv nélkül perspektívák és elképzelések nélkül. Kell kötődni, kell érezni azt, hogy kötelességek jármában fogottként kell életemet élnem azért, hogy igazán szabad emberként élhessek.”

A második világháború felvinci kötődésű áldozatai

„Amely nép elfelejti saját történelmét, azt a népet elfelejti a történelem.”

Sándor József László történész aggodó előrevetítése a felvincieket már nem fenyegeti, mert a 2017–2018-as év során megtervezett és megépített világháborús emlékmű révén 74 éven keresztül szunnyadó parázs lángját sikerült fellobbantani, és remélhetőleg e lángot tovább táplálják a falu fiataljai.

Az első világháborút követően a német és a magyar diplomáciai tevékenység irányítójává vált a könyörtelen békediktátumok revíziója, az elcsatolt területek és lakosságuk visszaszerzése. Az elvesztett országrészek és az idegen uralom alá került honfitársak nagy részének az anyaországokhoz való visszacsatolása békés úton megvalósult a müncheni és a két bécsi döntés során, de az emberiség újabb háborúba sodródott, és Felvinc lakossága is kemény véráldozatot fizetett.

1940 augusztusában a második bécsi döntés értelmében Felvinc Románia része maradt. A román háborús mozgósítás elől a falu katonaköteles magyar fiataljainak nagy része átszökött az újonnan meghúzott határon Magyarországra, többnyire Kolozsvárra. Ők a honvédség soraiban, az itthon maradottak pedig a román hadsereg kötelékében váltak ágyútürelékké 1941 júniusától a közös ellenség, a kommunizmus elleni hadjáratban. Az 1944. augusztus 23-i román átállás után azonban a felvinciek egymással ellenséges táborba kerülve kellett megoldják a testvérgyilkolásig menő kényszerítő helyzetet.

Az elvesztett háború katonai és civil túlélőit fogságba, szovjet rabszolgamunkára hurcolták. A győztesek ellen harcolók megbüntetésére, illetve a Szovjetunió újjáépítéséhez szükséges munkaerő igénye között húzott hajszálvékony határ döntötte el sokuk életét.

A hadkötelezettség alól felmentetteket munkaszolgálatra internálták. A romániai testet-lelket-egészséget felőrlő, úgynevezett koncentrációs (munkaszolgálatra behívás – szerk. megj.) határozatok beszámolóit vetítették fényt a magyarok által ott elszenvedett megaláztatásokra, a hanyagság vagy a rosszindulatúság miatti elhalálozásokra. A hadseregben uralkodó hozzávetőleges fegyelem és egymásrautaltság még kordában tarthatta a magyarellenes indulatokat, de a munkaszolgálatosok teljesen kiszolgáltatottakká váltak a feljebbvalóik és társaik önkényének.

Felvincet a frontvonal 1944. szeptember 8-án érte el, négy napon keresztül dúltak a harcok a falu térségében. A szemtanúk mai napig borzadva és könnyes szemmel számolnak be az előttük lepergő tragédiákról, a honvédek hősiességéről a többszörös túlerővel szemben, a magyar sebesültek kivégzéséről, utolsó szavaikról, a szovjetek fosztogatásairól, a falu lakosságának szenvedéseiről.

A továbbiakban ismertetésem Felvinc lélekszámának alakulását a második világháború előtti évszázadban Varga E. Árpád demográfus adatai segítségével. Az 1848 végi mocsári pusztítás után (1500 áldozat) lakosság száma az 1850-es népszámláláskori 1207-ről (1057 magyar, 18 román) az 1910-es 2088-ra ugrott (1775 magyar, 196 román). Habár helységünk 1901-ben elvesztette városi státuszát és átalakult nagyközséggé, Trianonig Torda-Aranyos vármegye Felvinc járásának székhelyeként működött, 19 település tartozott hozzá.

A vasút megépítése, a Kolozsvárt Gyulafehérvárral összekötő nagy forgalmú országút jelenléte, a tordai és a marosújvári sóbányák közelsége, valamint a

*Felvincet a frontvonal
1944. szeptember 8-án
érte el, négy napon
keresztül dúltak a harcok
a falu térségében.*

A második világháborúban Felvinc területén hősi halált halt honvédek tiszteletére állított emlékmű

környék mezőgazdaságának fejlődése felpezsdítette a kereskedelmet és a gazdasági életet. Kereskedők és viszonteladók telepedtek le, a közigazgatásban és az állami intézményekben alkalmazott hivatalnokok, tisztviselők, orvosok és tanárok is növelték a lakosság számát. Az újonnan érkezett személyek azonban ritkán váltak felvinciekké, hacsak nem házasodtak be, vagy nem vásároltak földterületet. Az impériumváltás okozta gazdasági visszaesés, az 1922. évi – főleg magyar gazdákat és egyházakat sújtó – földreform és az állami tisztviselők román anyanyelvűekre cserélése miatt a munkájukat és megélhetésüket elveszítő, nem tősgyökeres családok elköltöztek helységünkéből, így a magyarok száma 1941-ig 1342-re csökkent (a románok számát nem lehet felmérni, mert Felvincet 1932-ben összevonták a színromán Marosveresmarttal). Az eltávozottak emléke idővel megfakult, ittlétekről csupán a felekezeti, 1895 után pedig

a polgári anyakönyvek beírásai tanúskodnak. Ezzel magyarázható, hogy 75 év távlatában falunk kis magyar közössége a Honvédelmi Minisztérium adatbázisából származó, felvinci születésűként feltüntetett áldozatok nevei közül ötöt nem tudott személyekhez társítani. A többi 24 áldozat emlékét azonban rokonaik megőrizték, élő szóban vagy levélben megerősítették, elhalálkozásuk körülményeit hivatalos iratokkal alátámasztották.

Az alábbi veszteségajstrom összeállításának forrásai: Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, dr. Cech Vilmos és Kékkői Károly hadisírgondozók, a hadisir.hu és a katonakagulagon.hu világhálós oldalak, a Gyulafehérváron székelő Fehér megyei állami levéltárban található felvinci református és római katolikus anyakönyvek, a községünk polgármesteri hivatalában őrzött polgári anyakönyvek, a felvinci magyar temető sírfeliratai,

a családok birtokában levő értesítések, amelyek révén a hatóságok tudatták a hozzátartozókkal a rokonaik elhalálzásának tényét, és természetesen azok a személyek, akik emlékeik töredékeiből összerakták azoknak a vérgőzös időeknek a képét.

Honvédként estek el:

1. Balázs Dénes az 1939-es mozgósítás során Nagybányán megbetegedett és 21 évesen elhunyt, Felvincen temették el. A szülei Ürmösről (Brassó megye) költöztek Vincre.

2. Leopold Miklós (szül. 1911-ben) 1945. március 1-jén Augsburg (Németország) mellett vesztette életét, ugyanott temették el (2. sor, 372. sír). Unokabátyja, Leopold Ferenc szintén háborús áldozat.

3. Magyar Miklós (szül. 1914-ben) „a szovjet ellen vívott kereszties hadjárat alkalmával hazája védelmezésében 1944. május 21-én, Runguri mellett vívott súlyos harcokban hősi halált halt, és 1944. V. 23-án Runguriban (ukránul: Runhuri, Kolomeától nyugatra, ma: Ukrajna – szerk. megj.), a hősi temetőben temették el. Kérem a Magyarok Istenét, adjon Önöknek erőt és megnyugvást, mert Hősi Halottunk a legszentebbet, Hazánkért adta drága életét” – tudatta a táborigazgatóval a hozzátartozókkal. Magyar Miklós édesapja, id. Magyar Miklós az első világháborúban esett el. A runguri-i ortodox templom mellett elterülő honvédkemencé – korabeli felvételeken látható – fakeresztes sírhantjait a gondozatlanság és az idő elsimította. A bekerített, füves területet a 2017-ben készített fényképek szerint még nem építették be.

4. Mátéffy László főhadnagy Budapest védelmében esett el 1945. február 1-jén, 37 évesen. Budapesten temették el. A mai vinciek nem ismerik a családot. Akkori lakcímük Budapest, 2. ker. Kopács u., 43. volt.

5. Dr. Szacsavay István katonaeorvos 1945. április 25-én, 50 éves korában hunyt el Ingolstadtban (Ausztria), tüdőgyulladás következtében, két héttel a háború befejezése előtt. Eredetileg Ingolstadtban temették el, később a pocingi (Ausztria, a helységben foglyaltábor is működött – szerk. megj.) magyar temetőben (470. sír) talált végső nyugalmat. Itt érdemes megjegyezni, hogy 1953-ban a Népszövetség a Német Hadisírokat Gondozó Szervezet javasolta, hogy egy központi temetőt hozzanak létre az összes délbajor földön elesett magyar katona emlékére (141 településen

1500 magyar sír.) Pocking képviselő-tes-tülete a helyi temetőben egy 1000 négyzetméteres területet bocsátott a temető rendelkezésére. Az elkövetkező években több száz magyar háborús áldozat került ide, akiket tömegsírokból exhumáltak azokban a helységekből, ahol a Népszövetség áttelepítő csoportja működött. A már meglévő sírokat, amelyek állapota biztosítottnak látszott, érintetlenül hagyták. 1961-re az akció befejeződött. A kegyeleti helyen 115 településről 747 magyar katona földi maradványai találtak itt örök nyugalomra, 107 halott neve ismeretlen. 618-an a német oldalon harcoló katonaként estek el. A kihantolások során 129 civilt is találtak, közöttük 32 nőt és 56 gyermeket. Nevüket emléktábla és a sírkertben bronzból készült emlékkönyv örökíti meg.

Szovjet hadifogságban vesztették életüket:

6. Leopold Ferenc (szül. 1900-ban) szibériai hadifogolytáborban fagyott meg 1946-ban vagy 1947-ben. Désről vittek a frontra.

7. Szegedi István (szül. 1908-ban) sorsáról a Honvédelmi Minisztérium által kibocsájtott értesítésben ez áll: „Igazolom, hogy a birtokunkban levő, az Orosz Föderációtól kapott hadifogoly-adatbázisa alapján Szegedi István őrzetű Kács (Borsod megye) 1944. 11. 29-én fogságba esett. Nevezetett 1945. 04. 14-én, a 315/4-es táborban (Dnyepropetrovszki terület, Ukrajna) temették el. A tábor pontos helyét nem ismerjük.”

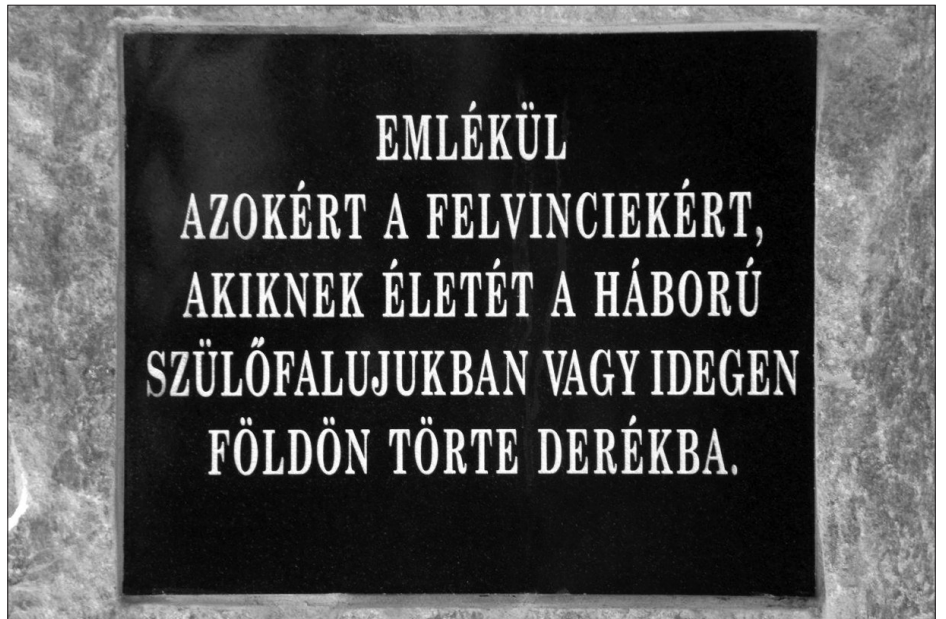
8. Takács Árpád (szül. 1899), Takács Pál fia, honvéd, 1945. szeptember 17-én hunyt el Traktornijban, Sztálingrád (ma Volgográd) környékén a www.katonakagulagon.hu adatbázisa szerint. A vinciéknek nem sikerült azonosítani a családot.

A román hadsereg katonáiként tűntek:

A pitești-i katonai levéltártól többszöri kérésünk ellenére sem kaptunk semmilyen adatot. Egyelőre a következőket tudjuk:

9. Lázár Lajos a felvinci református anyakönyv bejegyzése szerint „22 évesen hősi halált halt az orosz harcmezőn a bolsevizmus elleni harcban 1943. máj. 2-án.”

10. Nagy Domokos halálát a felvinci református anyakönyvbe Balázs József lelkész vezette be: „1942. 10. 12-én, 21 éves korában hősi halált halt a bolsevizmus

A baloldali tábla szövege

elleni kaukázusi harcokban. 1942. 11. 15-én a templomban tartott gyászistentisztelet alkalmával az ige vigasztalásra hirdette bánatos szüleinek.”

11. Nagy Gyula a családnak postázott értesítés szerint Ianca (Brăila megye) környékén betegedett meg tífuszban, és 1945. május 15-én halt meg 22 éves korában.

12. Ozsváth Ferenc 1942-ben, 26 éves korában sorozták be, majd ugyanabban az évben a román hadsereg közölte a családdal, hogy eltűnt a fronton.

Munkaszolgálat során szerzett betegségekben hunytak el:

13. Kovács István 40 éves korában, a Bukarestben eltöltött munkaszolgálat során a rossz bánásmód miatt olyan súlyos lelki, majd testi kór támadta meg, hogy két év szenvedés után önön kezével vetett véget a kilátástalan küzdelemnek.

14. Lazsádi István 46 éves korában vezényelték ki Felvincről a tordai csatában elesett katonák holttestét összegyűjteni. A kezén levő nyílt seb miatt hullafertőzést kapott, és egy hét múlva elhunyt.

Szovjet munkatáborban haltak meg:

15. Demeter János jogászként tevékenykedett Budapesten. 68 éves korában hurcolták el.

16. Király István 33 évesen, Kolozsvárról, a nagybátyja lakásából rángatták be a foglyok menetoszlopába.

17. Lazsádi István (szül. 1900), Kolozsvárról internálták. 1945. február 19-én hunyt el. Végso nyughelye Taganrog (Oroszország), a 356/1-es hadifogolytábor temetője, 41. sír.

18. Pál Fábrián 17 éves korában apjával és két testvérrel együtt hurcolták el Tordáról „egy kis munkára, malenkij robotra”. Egy év fogság után tüdőgyulladás végzett vele Cseljabinszkban, ahol a vasöntőben dolgoztatták.

Cseljabinszkban gyártották a T-34-es tankokat, később traktorokat és buldózereket. A KPZISZ lágertemetőjében 1945 áprilisa és 1949 májusa között 152 magyar hadifogoly holttestét hantoltak el. 2012 októberében a Honvédelmi Minisztérium Hadisírgondozó Irodája emlékművet állított a temetőben.

Király Istvánt és Lazsádi Istvánt az 1944. október 12. és 15. között összegyűjtött 5000 kolozsvári, a Pál családot pedig a 700 Torda és környéki, kizárólag magyar polgári személlyel együtt Tordán, illetve Tövisen marhavagonokba gyömöszölték, majd a foksányi gyűjtőtáboron keresztül a Szovjetunióba szállították. Az útközben és a lágerekben elszenvedett embertelen nélkülözések miatt a deportáltak egyharmada sohasem térhetett vissza szülőföldjére.

Az 1944. szeptember 8. és 12. közötti, felvinci csata civil áldozatai:

19. Damó Anna (Nusi, 17 éves). Szeptember 8-án a Vincre kilőtt első orosz lövedékek a Nusiéktól 200 méterre álló

házat célozták meg, ahol magyar hírközlő egység tartózkodott. Az udvarról bemenekült egy melléképületbe, de már késő volt. A repeszek elérték, az édesanyja karjaiban lehelte ki lelkét.

20. Szabó Miklóst 63 évesen ölte meg egy szomszéd helyséből származó román katoná. A menyét is meg akarta löni, de a Szabó Miklóssal való dulakodás alatt el tudott menekülni. A gyilkosság után három évre a tettest elfogták és két év börtönre ítélték.

21. Szabó Zsigmondot 61 éves korában az udvarán érte a golyó.

22. Szilágyi Sanyikát 17 éves korában lőtték le az oroszok. Kilépett az óvóhelyről, ahol többedmagával húzódott meg, azonnal eltalálták a mellkasán.

23. Takács Ferencet (70 éves) a ház falán áthatoló bombarepezs találta el.

A hadifogságban szerzett betegségekben, hazaérkezésük után haltak meg:

24. Benkő István 28 éves korában, 1947. augusztus 24-én.

25. Ebergényi Ferenc 24 évesen, 1946. július 10-én.

Nem hadi események során történt az alábbi tragédia, de a háború idején a hadiállapotban levő hadsereg kötelékében, ezért került nyilvántartásba. A református anyakönyvben található bejegyzés szerint:

26. Opra Károly „katona, ref., szül. Felvinc, lakhely Craiova, 24 éves, 1. és 2. fokú égési sérülés, Craiován szolgált, mint katona és ott is halt meg. 1942. 02. 21. Felvincen temették el.”

Balázs József felvinci református lelkész magyar és német tiszteket szállásolt el a parókián 1944. szeptember 6. és 11. között. Emiatt a 12-én visszavonuló magyar csapatokkal ő is távozott, a lelkészi lakot pedig a szovjetek feldúlták. Az anyakönyvek megsérültek, lapok hiányoznak, sáros (véres?) foltok tarkítják. 1944. július és 1947. február között nem vezettek be adatokat. A következő lelkész, Gazda Lajos utólag vázlatosan pótolta a hiányzó adatokat. Közöttük szerepel a következő bejegyzés:

27. Bonczidai István „24 éves, hősi halott. Meghalt 1944. 09. 11-én, eltemették 1947. 07. 1 (?) -én.” A dátum szerint a felvinci harcok során eshetett el, újratemethették (?) a megadott időpontban. A mai felvinciek nem ismerik. A Honvédelmi Minisztérium adatbázisában nem szerepel elesett honvédként.

A katonakagulagon.hu weboldalon további két felvinci születésűnek feltüntetett személyre bukkantunk:

28. Karai István (szül. 1909-ben) meghalt 1945. január 11-én a 130/5-ös hadifogolytáborban, az Ural-hegységbeli Asa helységben, Baskíriában. Itt a foglyok halálzási aránya elérte a 82%-ot.

29. Mikó Sándor (szül. 1926-ban) elhunyt 1945. február 9-én az asai 130/5-ös táborban.

A vincieknek nem ismerős a Karai és a Mikó család, a falunk polgári anyakönyvében sem szerepel a nevük.

A falu temetőjében álló, 2018 szeptemberében felavatott emlékmű felirata:

„EMLÉKÜL AZOKÉRT A FELVINCIEKÉRT, AKIKNEK ÉLETÉT A HÁBORÚ SZÜLŐFALUJUKBAN VAGY IDEGEN FÖLDÖN TÖRTE DERÉKBA.

A FELVINCI SZÁRMAZÁSÚ HONVÉDEK EMLÉKÉRE, AKIK ÉLETÜKET ADTÁK A HAZÁÉRT. Mi elmegyünk, de veletek marad az Isten.”

A faluban elesett szovjet és magyar katonákat a felvinci magyar temetőben ásott tömegsírba temették, néhány honvédet a magyar lakosság a saját udvarába–kertjébe, ahol éppen holttestük hevert.

A felvinci áldozatok névsora nem tartalmazza azokat, akiknek az életét megkímélte ugyan a háború, és a fogság poklából élve kerültek ki, de halálukig küszködtek sajgó testi és lelki sebeikkel, az elvesztettek után maradt úrt pótolni sohasem képes családtagokat, a falu területén szétszóródott, épen maradt lövedékek és kézigránatok későbbi pusztításait, a megerőszkolt nőket, azokat, akik öngyilkosságba menekültek e terhek alól, a háborút követő megtorlások mártírjait, akiket a győztesek új politikai rendszere, a kommunizmus fosztott meg emberi méltóságától, valamint a rezsim ellen szegülő áldozatait.

Most pedig következzenek azok a honvédek, akik életüket áldozták helységünk védelmében, és ugyanott találtak végső nyugalomra. A felvinci harcokat az 1944. szeptember 15. és október 7. között zajlott tordai csata előkészületeinek számítják a magyar hadtörténelem.

Ha már a német és a magyar hadvezetés elszalasztotta a lehetőséget, hogy az 1944. augusztus 23-i román átállást követő napokban átcsoportosítsa seregeit a Déli-Kárpátok hágóinak védelmére, legalább a Maros–Aranyos vonalán próbált védőállásokat kiépíteni. Ezt a feladatot az Északkeleti-Kárpátok frontjáról átvezényelt, a 2. magyar hadseregbe tartozó 25. gyaloghadosztály és a 2. páncélhadosztály kapta feladatul.

Szeptember 5-én hajnalban indultak el a hadműveletek. Áttörtek az erdőfeleki román határőrvédelem vonalán, nagy veszteségeket okozva a 4. román hadseregnek. A magyar seregek gyors előrehaladását bizonyítja, hogy 6-án a 7. tábori póthadosztály alakulatai már elérték Felvincet.

A hadijelentés szerint „A magyarok könnyes szemmel, de étellel és itallal fogadtak bennünket, és virágot tűztek zubbonyunkra. A román lakosság házaik kerítése mögül, félelmüket legyőző kíváncsisággal figyelt bennünket.” Vagyis a magyar lakosság a felszabadítókat látta a bevonuló magyar katonákban, a román pedig nem érte bántódás.

7-én továbbvonultak Miriszló felé, hogy csatlakozzanak a Torockóról Nagyenyedre vonuló honvédekkel. 8-án a túlerő elől visszavonultak, de sikerült megvetni a lábukat Felvincen és a környező magaslatokon. 9-én váltakozó erővel folyt az állóháború a felek között. 10-én a 7. román kiképzőhadosztály betört Felvincre, azonban a már itt harcoló 25/1. zászlóalj és a napközben ideért 9. póthadosztály kivetette őket. 11-én a 2. páncélos hadosztály 3. harcokocsiszerege és a 4. gépkocsi lövész zászlóalj kiverette a faluból a 6. szovjet gárda egy harcokocsi-hadtestéből és a román 20. kiképző gyaloghadosztályából álló sereget. A magyaroknak a német Dél-Ukrajnai hadseregcsoport Gruppe Siebenbürgen hadtestének 92. páncélos utász- és a 207. utász zászlóalja segített.

12-én a magyar–német sereg véglegesen kivonult Felvincről Torda irányába a Nagyenyed felől érkező nagyszámú (180–200) páncélossal megerősített ellenség elől. A hadműveletek adatait Kékkői László: *Tűzözön*, Illésfalvi Péter–Szabó Péter–Számveber Norbert: *Erdély a hadak útján 1940–1944* és Ravasz István: *Erdély ismét hadszíntér – 1944* könyveiből merítettem.

A Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kapcsolatok Hivatala közölte velünk a felvinci harcok veszteséglistáját (zárójelben a születési helyük): **Balázs Lajos** (Temesság), **Bíró Gyula** (Kerekegyháza), **Dubniczki György** (Budapest),

Farkas Béla (Jászkunszolnok), **Fontos János** (Turjapaszika), **Gaal József** (Pillisszántó), **Gergely János†** (Magyarviszta), **Gödöki János**, **Hermann Imre** (Técs), **Ifkov Iván†** (Tokod), **Kocsán József** (Kolozsvar), **Lakatos Ferenc** (Nagykároly), **Márkus János†**, **Nagy Ignác** (Felsőbánya), **Papp Mihály** (Gyula), **Paska Antal** (Bánkeszi), **Pinke Sándor** (Csúz), **Schwartz Kálmán** (Pestszenterzsébet), **Tályai János** (Mezőcsát), **Zsablyák Mihály†** (Majdánka). A kereszttel jelölt honvédek az elesett, a többiek az eltűnt és megsebesült kategóriába sorolták.

A névsorban nem szerepel a felvinciek által eltemetett, név szerint ismert három honvéd neve. A sarmasági **Dari Sándort** az Apa Bálint, a felvidéki **Slednicki Józsefet** Takács Albert és a székeljudvarhelyi **Czokos Józsefet** Lazsádi Juliánna (Szilágyi Miklósné) udvarán végezték ki tarkólövessel. Takács Margit és Szilágyi Irma néni gyermekként, szemtanúként éltek meg a honvédek meggyilkolását saját telkükön, és mesélték el az eseményeket. Apa Bálint lefelében értesítette a Dari családot a történetekről.

Kékkői Károly hadisírkutató közölte a Felvincen fogságba esett és a szovjet lágerekben – az irgalmatlan körülmények között – elpusztult hét honvéd nevét (zárlójelben születésük helye): **Barabás Elek** (Kolozsvar), **Fehérvári Imre** (Ekecs), **Joó Gábor** (Dunaszeg), **Kövesdi József** (Ceglédbercel), **Mangu Kálmán** (Rév), **Moldvai András** (Páké), **Ökrös Lajos** (Kiskereki). **Rab Imrét**, a felvinci csatában is résztvevő ágyúkezelőt a tövisi vonatállomáson lőtték le szökési kísérlete közben az oroszok.

1944. szeptember 7-én a Miriszló és Mikószilvás felől visszavonuló honvédek négy társuk holttestét hozták magukkal, akiket a felvinci temetőben temettek el. A sírokat senki sem jelölte meg kővel vagy kereszttel, nem kerítette körül, a sírhantok idővel elsimultak, de a helyük ismert. Mivel a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum nem rendelkezik adatokkal a négy honvédről, emiatt a felvinciek gondjaira bízattak. E négy katona iránti kegyelet lerovása még várat magára.

A faluban elesett szovjet és magyar katonákat a felvinci magyar temetőben ázott tömegsírba temették, néhány honvédet a magyar lakosság a saját udvarába, kertjébe, ahol éppen holttestük hevert. 1945 tavaszán a román hatóságok higiéniai okokra hivatkozva kiásatták a magánterületeken nyugvó magyar katonák földi maradványait, és a szovjet tömegsírba temették el

őket. (Czokos Józsefet a szülei kihantolták a Szilágyi Juliánna kertjéből, és hamvait hazaszállították Székelyudvarhelyre.)

Az 1950-es években a kommunista hatóságok márvánnyal fedett, piros csillagos emlékművet emeltek a szovjet és a magyar katonák közös sírja fölé. A díszsír hely orosz, román és magyar nyelven azonban csupán azt tudatja, hogy a márványlapok alatt „az emberiség felszabadításáért folyó harcban elesett” 121 szovjet tiszt és katona nyugszik, de egy szóval sem említi, hogy ugyanott magyar katonák is, egykori ellenségeikkel összekeveredve alusszák örök álmukat.

Az emberiség felszabadítóinak nevezett szovjet katonák tekintélyes részének gaztetteiről keveset írtak, az akkor kiszolgáltató felvinciek (és Európa-szerte további embermilliók) azonban elszoruló torokkal emlékeznek vissza zabolátlan garázdaságaikra, harácsolásaikra, erőszakoskodásaikra, majd a háború után rájuk erőltetett gátlástalan, cinikus, kultúra- és szellemiségellenes, primitív kommunista ideológiájukra.

A történelmi igazság részleges felderítése érdekében a felvinci magyar temetőben 2018. szeptember 9-én felavatott világháborús emlékmű egyik táblájára a következő szöveg került:

„A II. VILÁGHÁBORÚBAN A FELVINCI HARCOK SORÁN 1944. SZEPT. 8. ÉS 12. KÖZÖTT ÉLETÉT VESZTETT, MEGSEBESÜLT ÉS ELTŰNT 20 HONVÉD EMLÉKÉRE. HŐSI HALÁLT HALT: GERGEI JÁNOS honv., IFKOV IVÁN honv., MÁRKUS JÁNOS őrm., ZSABLYÁK MIHÁLY honv.

ÁLLÍTTATTA A FELVINCI MAGYARSÁG ÉS A TORDAI HONVÉD HAGYOMÁNYŐRZŐ BIZOTTSÁG, 2018”

A román és az angol nyelvű tömör felirat szövege:

„ÎN MEMORIA LOCUIȚORILOR COMUNEI NOASTRE, PIERIȚI ÎN RĂZBOI ȘI A SOLDAȚILOR CĂZUȚI PENTRU APĂRAREA SATULUI NOSTRU.”

„IN MEMORY OF THE PEOPLE OF OUR COMMUNITY WHO PASSED IN THE WAR AND THE SOLDIERS WHO GAVE THEIR LIVES IN THE DEFENCE OF OUR VILLAGE.” (Magyar fordításban: Emlékül helységünk azon lakosaiért, akik a háborúban veszítették életüket, és a katonákért, akik falunk védelmében életüket áldozták.)

Ennek az emlékműnek köszönhetően 74 év elhallgattatás után a falu magyar lakossága is tisztelgethet hősei előtt, és leróhatja kegyeletét azon felvinciekért, akiket a háború vihara kitépett közös-ségből.

Az 1940-es évek végén a felvinci román áldozatok emlékére állított kőoszlop szövege

Az akkor események nyomán román emberek is áldozatul estek. Ők nem felvinci születésűek voltak, hanem 1920 után költöztek ide a szomszédos falvakból:

Ilea Augustin egy épen maradt második világháborús lövedék gyűjtő-szerkezetéhez ért hozzá ásás közben 1968-ban. A robbanás következtében szörnyethalt.

Maier Victort magyar katonák hurcolták el Felvincről 1944. szeptember 8-án kémkedés gyanújával. Többé nem látták.

Onișor Vasile fagyási sérülésekkel került a gyulafehérvári kórházba 1944-ben, ez okozta halálát.

Șolea Iuliu román katonaként a Szovjetunióban halt meg egy fogolytáborban.

Șolea Vasile halálát épen maradt töltenyek robbanása okozta 15 éves korában, a front elvonulása után.

A falu központi piacon 1940-es évek végén állított obeliszkre a következő szöveget vésték (betű szerint – szerk. megj.):

„GLORIE EROIȚOR DIN ACEST COMUN CARE AU CĂZUT PE FRONTUL ANTI-FASCIST. 1944–1945. TĂȚAR L. VASILE, COSTAN I. IOAN, CĂCĂVEAN O. BAZIL, TIMAR I. LAUREAN, TIMAR I. DOMNOSIE” (Magyarul: Dicsőség ezen község hőseinek, akik az antifasiszta harctéren estek el. 1944–1945.) Ezek az emberek községünk román falvaiból származtak. Tătar L. Vasile marosveresmarti volt, ő a Zólyom melletti Szászpelsőc (szlovákul Sasa) faluban esett el, Costan I. Ioan és Căcăvean O. Bazil aranyosdombróiak, a Timar testvérek inakfalviak voltak.

Szente B. Levente

Hanczról, a német katonáról

– Gyermekkori visszaemlékezés a második világháború idejéből –

Pár évvel ezelőtt egy délelőtt megkeresett munkahelyemen egy öregasszony, Bács Anna (szül. Kónya, 1933, Bözödújfalú – 2014), akire gyermekkoromból még Anuska néniként emlékszem. Bözödújfaluból való volt, miképpen apai ágról a mi családunk is.

Ugyan rég láttam, elmondása szerint gyermekeivel Székelykeresztúr és Magyarország között éli életét. Azt mondta, nyomja lelkét valami igen régi és különös gyermekkori emlék, élmény, és azt szeretné velem megosztani, ha türelmem van hozzá. De – tette hozzá csillogó szemekkel – azt én szó szerint jegyezzem le. Ki ne hagyjak semmit, ez nagyon fontos – mondta.

Rábólintottam. Aztán rögtön leültünk, és Anuska néni mesélni kezdett:

„Nem a szombatosokról akarok mesélni, azokról keveset tudok. Családunkban nem tudok róla, hogy közülük tartoztak volna, minthogy maguk sem, úgy tudom, de tudok mást, olyat, amit nem mesél el akárki. Azért sem, mert baj is származhatott volna belőle régen... Tudja, származásilag a néhai bözödújfalviak volnánk. Édesapám Kónya Mózes, csak a juhász mesterséghez értett, mivel nekünk is sok juhunk volt, 1940-ben alig teltek el a karácsonyi ünnepek, elszegődött egy Maros megyei községbe, Csókfalvára majornak. Onnan kerültünk Szentiványra, itt értük meg a második világháborút. Kitörése után, nem egészen egy hónap múlva, jött a katonai behívója. A testvérem már 1942-ben bevonult. Májusban elvitték a kisebbik testvéremet is, maradtunk édesanyám és a három leánygyermek. Ilonka 7, Berta 8, én 11 éves voltam. Otthonmaradtunk magunkra, két fogadott férfi munkaerővel, 380 darab fejő juhval, amiből úgy 70 darab lehetett a miénk. Egy hónap sem telt el, az egyik fiú-segítségét is behívták katonának. Júliusban a másik fiút is elvitték. Édesanyám ekkor újból elment, hogy fogadjon valaki segítséget, de a családját nem hagyta ott senki. Végül egy 15 éves árva fiút kapott. Az pedig olyan félős volt, hogy semmi komoly munkát nem lehetett rábízni, mert mindentől rettegett. Így is jó volt, mert úgy vettük, hogy férfi van közöttünk. A munkabeosztás úgy történt, hogy Ilonka és én legeltettük a juhokat, Lajos fát vágott, kosarat forgatott, édesanyám és Berta a házimunkát végezte. Tulajdonképpen mind félünk, csak nem mertük bevallani. Két nagy erdő között, egy tisztáson laktunk. Háború volt. Nem lehetett nem félni. A munkával volt igazán szerencsénk, lefoglalt legalább. A juhokat ketten édesanyámmal fejtük. Előbb csak odaültetett, hogy tartsam a fejőjuhokat. Majd elkötötte a suklómat, hogy könnyen

1944 őszén a visszavonuláskor elesett kilenc ismeretlen német katonai sírja az erdővidéki Vargyas határában. Helyi emberek látták el sírjellel és kerítéssel a nyughelyet, míg 2019 tavaszán a német hadisírgondozó hivatal kihantoltatta és a központi német katonai temetőbe szállíttatta földi maradványaikat.

Bács Anna (1933–2014) felnőtt korában. Forrás: fia, Bács Sándor családi fényképgyűjteménye

tudjak fejni, s hát így tanított, így tanultam meg a fejest. Teltek a napok, jött a front mind közelebb. A majorbíró minden héten egyszer kijött hozzánk, hozta a híreket, elvitte a kész sajtot, cserébe élelmet hozott vissza. Egyik nap jön vissza Jóska bácsi, mert így hívták őt, s mondja édesanyámnak: »Baj van, Kati néni, mert tele van a falu német katonákkal, de jönnek az oroszok is.«

A hírré bementünk az erdőbe, és ott aludtunk a juhokkal együtt. Nem lehet azt elmondani, hogy egész éjjel mennyire féltünk.

Egyik este nagyon ugattak a kutyák, s hát egy mocskos katona érkezett hozzánk. Tudtuk, hogy ez orosz. Sírtunk, de édesanyám vigasztalt. Mosolyt varázsolt az arcára, s örömmel fogadta a jövevényt. Vízet adott nekik, hogy mosakodjon, amit ő úgy tett, hogy egyik kezével mosdott, másikkal a puskát reánk fogta, de nem bántott. Az oroszok durvák, kegyetlenek voltak, mi szerencsések. Egyik nap az erdő között legeltettünk, és az erdőből annyi katona kijött, hogy nem láttuk a juhokat tőlük. Láttuk, hogy egy tiszt int valamit, mi erre kezdtük összeretelni a juhokat. A kis húgomnak volt egy báránya, sikított, hogy Böskét, a bárányt ne vigyék el. Persze ők ezt nem értették. A tiszt felvette a húgomat az ölébe, jól megnézte és a katonáknak valami parancsot adott, így ha jól értették rólunk volt szó, és a juhokat nem hajtották el. Volt még hasonló esetünk, de a juhokat megmentettük.

Az erdőbe szanaszét sok német katona is maradt. Volt ott két magas rangú tiszt, amikor látták a füstöt tudták, hogy főzünk. A puliszkát a többi étellel együtt elvitték. Közkatonák is jöttek, de azok semmihez nem nyúltak; amit adtunk nekik, azt ették meg. Egy kicsit, ha csendesedett a harc, Jóska bácsi kijött, és kenyeret hozott. Sokszor volt úgy is, hogy a disznók liszttejéből főztünk puliszkát. Azt is megosztottuk a katonákkal. Szívesen adtuk, arra gondolva, hogy édesapám és a két fiútestvérem is katona.

Egyik nap legeltettünk, s a kutyák nagyon fogtak valamit a bozótban. Oda mentünk, s hát egy fiatal német katona volt a bokorban. Arca csupa seb volt, és éppen egy pityókát akart megsütni. Két fát dörzsölt össze, úgy akart tüzet csinálni. Intettünk, hogy barátok vagyunk. Nem messze tőlünk szántott egy ember, odamentem és elkértem a kenyerét, de persze azt mondtam neki, hogy éhesek vagyunk. A katonánál volt egy csajka, fejtem bele tejet. Aztán lemostuk az arcát, majd enni adtunk. Ezután útbaigazítottuk, hogy merre meneküljön.

... egy fiatal német katona volt a bokorban. A katonánál volt egy csajka, fejtem bele tejet. Aztán lemostuk az arcát, majd enni adtunk. Ezután útbaigazítottuk, hogy merre meneküljön.

Másik alkalommal, éppen estére járt az idő, a juhok szanaszét legeltek, mi testvéreimmel együtt ültünk a barázdán. A juhok között érkezett egy német katona. Feltűnt, hogy puskáját a feje fölött tartva hozta. Néztem szét, hogy lássa-e valaki. Hát túl az úton jön három orosz katona. Se szó, se beszéd, egyikük levette válláról a puskát és nem is tudom hány golyót lőtt a németre. Odajöttek hozzánk, mi kétségbeesve sírdogáltunk. Intettek, hogy a lelőtt német katonát húzzuk be a patakba, s nem elég, hogy féltünk tőle, meg sem tudtuk mozdítani. Furcsa pózban volt, és eszembe jutott, hogy így nem lehet koporsóba tenni. Kinyújtóztatuk és valahogy lezártuk a szemét is. Aztán eléfutottunk a majorházhoz, és ott elmondtuk mi történt. Édesanyám megígérte, hogy nem hagyjuk ott, eltemetjük. Másnap, mire mi kimentünk,

Annus néni férjével és gyermekeivel az 1970-es években. Forrás: Bács Sándor családi fényképgyűjteménye

el volt temetve már. Volt nem messze tőlünk egy tanya, ahol rossz emberek laktak... Azt beszéltek, hogy a katonának csizmástól levágják a lábukat és úgy temetik el őket. Ezek temethették el. Egyik este jön Jóska bácsi, s mondja, hogy vigyázzunk, Kádárék a németeket feljelentették, hogy elvitték az élelmeiket és libáikat. A német katonák valahol itt vannak az erdőben. Elrendeztük az esti dolgokat, aztán lefeküdtünk a majorház földjére. Elmondta édesanyám, hogy ha valamelyikünk túléli ezt a háborút, arra Jóska bácsiék családja gondot visel. Imádkoztunk, amíg birtunk, mondtuk a rózsafüzért. Úgy lóttek, hogy bent is nappali világosság volt. Akkora földkupacok és gödrök voltak, mire elcsendesedett a harc, hogy a tetőn kellett kimásszunk a házunkból. Szerencsére nem lett senkinek semmi baja, a jó Isten megsegített. Reggel édesanyám egyik árokban füstöt látott, elindult oda. Mire odaért, elmenekültek onnan a katonák, csak a Kádárék tepsijei maradtak ott az ételmaradékokkal.

Egyik este jött egy beteg német katona. Nagyon rossz állapotban volt. Nem lehetett útnak engedni. Édesanyám, mint saját fiát, úgy gondozta. A majorháztól nem messze volt egy szakadék, másnap oda készítettünk neki búvóhelyet. A katonát Hancznak hívták. Civilbe öltöztettük, nehogy felfedezze őt valaki. Így is állandóan bujkálnia kellett, amíg felgyógyult. Édesanyám tudott egy kicsit szászul, így megértették egymást.

Hancz elmondta, hogy egy gyártulajdonos fia, és van egy lánytestvére. Lakhelyének Bonnt, vagy Berlint említette, nem emlékszem pontosan. Elmondta, hogy Szászrégenbe akarna eljutni, mert ott van a csapata.

Közben kijött Jóska bácsi is. Előtte nem titkoltuk. Megbeszéltük a német fiúval, hogy is legyen tovább. Volt a makfalvi rendőrségen egy unokatestvérünk, felvettük véle is a kapcsolatot. Szerezték egy engedélyt édesanyámnak, amellyel Makfalvára, a piacra viheti a sajtot. A szekérbe szénát tettek, a katonát belefektették, pokróccal, abrosszal letakarták, és rátették a sajtokat. Így vitték a makfalvi őrszobára. Ott egy terepjáróval elszállították Szászrégen felé.

Azt, hogy a szülővárosába hazakerült, onnan tudom, hogy 1990-ben és 1991-ben levelet küldött a csókfalvi tanácsra az édesanyám nevére. Mivel a vezetéknevét nem tudta, „Kati néni-nek” címezte a levelet. A tanácsnál egy év multával érdeklődtem, de az új vezetőség nem tudott semmit a levélről. Én férjhez mentem Székelykeresztúrra, ahol 1994-ben találkoztam egy csókfalvi ismerőssel. Megkérdezte tőlem, kaptam-e meg a németországi levelet? Valaki, vagy valakik mulasztásából sajnos, nem kaptam meg. Az igazat válaszoltam neki. De jó, hogy hallok róla, örülök, hogy életben hazakerült. Van egy családi képünk még abból az időből, amikor Hanczot gondoztuk. Ez is segít, hogy ne feledjem. Tudja, az az időszak sokféleképpen nyomot tudott hagyni az emberben.

Egyik orosz katona erőszakosan, durván kikövetelte a szalonnát és a kenyeret. Többségük ilyen volt. Erőszakos és kegyetlen.

Kiegészítve a majorházi életünket, talán a legkönnyebb akkor volt, amikor férfiak voltak a háznál. Ha senki nem volt mellettünk, minden ránk szakadt. Voltak olyan napok, amikor egész nap szakadt az eső, és persze délben le kellett ülni fejni. Amire végeztünk a fejéssel, legtöbbször csak puliszkát és ordát ehettünk, mivel édesanyám is foglalt volt, nem tudott bemenni a boltba. A sajt után, ritkán ugyan, de kijöttek a gazdák, ők hozták a kenyeret is, aminek nagyon örvendtünk. Nehéz idők jártak, luxus volt a kenyér. Sokszor láttam

Háromnyelvű irányjelző Vargyas határában. Benkő Levente felvételei.

édesanyámat sírni, amit mindig eltitkolt előlünk. De én éreztem, hogy ő is nagyon fél.

Egyik este nagy vihar készült. Hatalmasakat dörgött, villámlott kegyetlenül. Nekünk pedig le kellett ülni, hogy megfejjük a juhokat. Ömlött az eső, mintha dézsából öntötték volna. Mire végeztünk a fejéssel, csuromvizesek lettünk. Távol állt tőlünk a majorház. Ahogy odaértünk a tejjel, csak egy szétvert majorházat találtunk. A tető négy részből állott, megázva, megfagyva nekiálltunk, hogy visszategyük a tetőt. Éjfél is elmúlt mire végeztünk annyira, hogy lefekhettünk, tetővel a fejünk fölött. A két kistestvérem naponta háromszor hajtotta fejlyukra a juhokat. Cipőnk csak március 15-ig volt, azután mezítláb jártunk. Olyan kemény lett a talpunk, hogy semmilyen szúrást nem éreztünk.

Egyik alkalommal eljött hozzánk egy nagybátyánk, aki édesanyámnak elmondta: nagy baj fenyegeti. Annyit láttam, hogy édesanyám arcát bekente korommal, fekete haját belisztezte, majd a legrosszabb ruháját vette magára. Furcsállottuk, hogy milyen együgyűen viselkedik, amikor idegen jött a házhoz. Úgy is volt, hogy egy napon négy puliszkát is kellett főzni. Étlen senki nem ment el tőlünk. Egyik orosz katona erőszakosan, durván kikövetelte a szalonnát és a kenyeret. Többségük ilyen volt. Erőszakos és kegyetlen. Időközben a lövések is csendesedtek, a háború a vége felé járt. A lemaradt katonák már nem zaklattak annyira. Közben lassan eltelt

a nyár, a reggelek mind hűvösebbek lettek, megkezdődött az iskola is. Nálunk nem volt változás. Édesanyám nagyon kimerült, el is volt keseredve nagyon, hiszen édesapámról és a testvéreimről semmi hírt nem kaptunk. Jött október, s egy reggel jön valaki. Láttuk, hogy a kutyák ráfutnak. Tudtuk, hogy idegen nem lehet. Azokat megugatták volna. Megjött édesapám. Elmesélte, hogy csapatát az oroszok szétverték, és ki merre látott elmenekült. Így jött haza. Hazajövele után, 1944 őszén költöztünk vissza a Bözödújfaluba. Nem volt teljes a családuknak... sokáig vártuk, hogy testvéreim is hazajöjjenek. Sokáig... És 1945 után, lelkiileg meggyötörve, fáradtan, hazajöttek végre.

Sokáig nem tudtam feledni a múltat. Nem tudtam feledni az általunk látott, oroszok által kegyetlenül meggyilkolt katonákat. Lelki szemeim előtt ma is látom azt a német katonát, ki a juhok között, felemelt fegyverrel a feje fölött éppen felénk indult, amikor agyonlőtték az oroszok. Emlékszem az arcára, a tekintetére, amint riadtan megdermed, aztán véresen földre esik. Hallottam hol temették el... Évtizedekkel később arra jártam. Nem hagyott nyugodni a lelkiismeret. Meg kellett tudnom, hol van a sírja. A névtelenül, ismeretlen helyen, sebtiben eltemetett sírhely előtt akaratlanul is megdobbant szívem. Ott van... tudom, hogy ott van... egy kaszálón, a Maros megyei, Cséje felé vezető úton, túl az árkon. Ott kövérebb a legelő is. Isten tudja miért...”

Csorba Csaba |

Az utolsó királykoronázás ceremóniamestere, gróf Bánffy Miklós

Egy különleges ünnepi ceremónia titkai

Bután a Nagyboldogasszony-templomban 1867. június 8-án koronázták királlyá Ferenc József osztrák császárt, és királynévá Erzsébet császárnét. Ferenc József 1916. november 21-én meghalt. Utódját, Károlyt is Budán kellett királynévá koronázni, ott, ahol elődjét.

Az ország ládáját,
amelyből jelképesen
százezer aranyat kap
az uralkodó, magának
Bánffynak kellett
megterveznie.

Bánffy Miklós a koronázás évében. Strelisky Lipót felvétele, megjelent a Vasárnapi Újság 1916/7-es számában. Forrás: Wikipédia

Ferenc József császár és király temetésén, Bécsben, gróf Bánffy Miklós is megjelent. A gyászos hangulatot tovább fokozta, hogy az éjjeli vonattal a temetésről a brucki gyorsvonaton utazók szörnyű balesetet szenvedtek: százasok sebesültek meg, a halottak között volt kiváló történészünk, Thallóczy Lajos is.

A magyar fővárosba visszatérve meghívást kapott Bánffy Miklós a december 30-i koronázást előkészítő értekezletre. 26 nap alatt kellett „csodát” tennie azokkal az anyagokkal, amelyek rendelkezésre álltak, s azokkal a művészekkel, akik nem voltak a fronton, hanem megmaradhattak a hátszágban.

Az ország ládáját, amelyből jelképesen százezer aranyat kap az uralkodó, magának Bánffynak kellett megterveznie az ötvös-tanár helyett.

Közben zajlottak a viták, hogy a református Tisza István miniszterelnök, mint a nádort helyettesítő személy koronázhat-e. Végül az esztergomi érsek szava döntött, ezt követően elült mindenfajta ellenkezés.

A templom dekorációja ügyében is meg kellett vívnia Bánffynak a harcát az építész Schulek Friggyessel. Az utolsó nap főpróbája után pedig még Károly király különleges kéréseinek kellett eleget tenni. Egyik ilyen volt például az, hogy láthatatlan számolýról ülhessen föl a lova hátára.

A hajszólt tempó közben Bánffy viszont örülhetett annak, hogy közelről gyönyörködhetett a koronázási jelvényekben. Megmutatta az egyetlen külföldről jött uralkodónak, a bolgár királynak is, aki dühödten méltatlankodott, hogy miért egy „elragadó gyerek”, a hatéves kis szőke trónörökös (Ottó) mellé kapott helyet. A fiúcskának

A Szent György tér a IV. Károly koronázásának idejére épített ideiglenes tribünnel. Jobbra a Királyi Palota (ma Budavári Palota). Uray Dezső felvétele. Forrás: FORTEPAN / Németh Tamás adományozó.

a ruháját egyébként a kor festő-óriása, Benczúr Gyula tervezte.

Bánffy megfigyelte azt is, hogy a koronázás perceiben a besütő napsugár fényárba vonta az ünnepélyes jelenetet, ám aztán hirtelen el is tűnt a fényesség – mintegy baljóslatú jelként...

Mikor a templomból eltávozott a közönség, bevonultak a fölavatandó „aransarkantyús lovagok” – mintegy félszáz frontharcos tiszt. Mind az elnyűtt, fronton viselt egyenruhában vonultatta fel őket Bánffy, egyedüli ékességeik vitézségi érmeik, rendjeleik voltak. A sor elején a mankós, falásas rokkantak vánszorogtak, némelyiket tisztiszolgájuk támogatott, hogy aztán lerogyhassanak egy-egy székre.

A király egymás után ütötte lovaggá az egykedvűen, komoran álló embereket, akik elhozták a fővárosba a front szörnyűségeinek látható üzenetét.

A budai vár nagytermében fogadásal fejeződött be a koronázás ünnepe. Mindenki fáradt volt már akkor. Mivel az uralkodópár vonata este 6-kor indult Bécsbe, a sok száz meghívott előkelő hölgy bemutatása a királynak és királynőnek rendkívüli gyorsasággal, valósággal „futószalagon” zajlott.

Bánffy Miklós későn ért haza. Közben megeredt a havas eső, amely az aszfalton sáros latyakká olvadt a szürkeségbe borult városban, amely „újra rendes háborús képét öltötte fel”.

Bánffy az emlékezését a következőkkel zárta: „azon az estén az egész

koronázás minden pompája, dísze, öröme és szépsége mintha nem lett volna egyéb, mint régen elmúlt, félig már el is felejtett álmom...”

Nem véletlenül kapta ceremóniamesteri megbízását Bánffy Miklós! Már középiskolás korában is szinte minden estéjét a színházakban töltötte. 18 éves korában írt színdarabját műkedvelők be is mutatták. Zichy János kultuszminiszter nevezte ki a budapesti Opera és a Nemzeti Színház intendánsává. Ezt a tiszteletet 1918-ig töltötte be. Néhány év alatt bebizonyosodott, hogy a magyar színpadművészet egyik legnagyobb mestere. Díszlet- és kosztümtervei világviszonylatban is elsőrangúnak számítottak!

Egy erdélyi arisztokrata indulása

Bánffy Miklós Kolozsváron született nagyhirű erdélyi református családban 1873. december 30-án. Apja gróf Bánffy György (Kolozsvár, 1845–Bonchida, 1929), 1875-től a főrendiház tagja, aransarkantyús vitéz, lótenyésztő és műgyűjtő, az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka. Családi levéltárát az Erdélyi Múzeumban helyezte el. Kedvelt lakhelye (csakúgy, mint később fiának) Bonchida pompás várkastélya volt, Erdély legcsodálatosabb ékköve. Édesanyja, báró Bánffy Irma, aki 24 éves korában (1875) meghalt, árván hagyva 3 éves leányát, Katinkát (1871–1974) és

másfél éves fiát, Miklóst. Az apa nem nősült újra.

Bánffy így emlékezett vissza: „gyermekkorom legszámasabb emléke Bonchidához kapcsolódik. Itt töltöttük az év legnagyobb részét; rendszerint május közepétől karácsonyig. Karácsonyra Budapestre költöztünk...”

A fővárosban járt iskolába első elemi-től az érettségiig (1891). „Délelőtt tanulás, délután jégpálya, tornaóra, vívólecke és újból tanulás. Este játék unokatestvéreinkkel...”

Bonchidán a legnagyobb élménye a lovaglás volt – mindig egyedül. „A vakáció sem volt tökéletes. Magántanuló lévén: a tanulás tovább folyt nyáron is. Francia-, német- és angolórák, és zongoralecke.”

A nyár legnagyobb élményét számára a kalotaszegi Remetén töltött augusztusok jelentették nagyapjánál, egy erdőszerű házában. A hatalmas hegyek rejtélyes vadonában igazi remetének érezhette magát.

A Monarchia politikusa

1891-től kezdte meg jogi tanulmányait a kolozsvári egyetemen, majd 1893-tól Budapesten folytatta. Jog- és államtudományokból doktorált. Hivatali pályáját Fiumében kezdte 1889-ben, majd egy évvel később kiküldetést kapott Berlinbe.

Mind az elnyűtt, fronton viselt egyenruhában vonultatta fel őket Bánffy, egyedüli ékességeik vitézségi érmeik, rendjeleik voltak. A sor elején a mankós, falásas rokkantak vánszorogtak...

Aztán 1901 és 1906 között parlamenti képviselő volt. Jellegzetes arisztokrata pályát futott be azzal, hogy 1906 és 1910 között Kolozs vármegye és Kolozsvár város főispáni tisztét töltötte be. 1910 és 1917 között ismételtén tagja az országgyűlésnek, miközben a magyar színházi élet vezető tisztét is betöltötte. Neki köszönhető az Operában egybekel mellett Bartók *Csodálatos mandarinjának* és *A fából faragott királyfinak* a színrevitele.

Külföldi (angol, olasz, francia) utazásain éles szemmel megfigyelt mindent: a politikai, gazdasági, társadalmi,

művészeti életet egyaránt. Kapcsolatokat is teremtett (elsősorban – érthetően – arisztokrata körökkel). Nemcsak az idegen nyelveket gyakorolta, hanem elsajátította azt a sajátos, elemző gondolkodási módot is, amit aztán később nagyon jól tudott hasznosítani diplomáciai tárgyalásain.

A világháborúban a keleti fronton elsősorban bizalmas politikai megbízásokat kapott a nemzetiségek ügyeivel kapcsolatban.

Budapesten élte meg a Monarchia összeomlását, Károlyi Mihályék politikai botladozásait. Károlyi rokona volt, gyermekkoruktól ismerték egymást. *Emlékeimből (Forradalmi idők)* című művében részletesen elemzi karakterét, politikáját.

1918. december 31-én Bethlen István megbízásából indult nyugatra, hogy a győztes hatalmakat felvilágosítsa a valóságos magyarországi helyzetről („Akkor még azt hittük, hogy ez érdekel valakit odakünn”). A lezüllött, piszkos Bécs, majd Berlin (a Spartacus-forradalom napjaiban), aztán (nehezen szerzett útlevéllal) hajón Koppenhága, újra Németország, végül Hollandia (Hága) volt az általa bejárt kalandos útvonal. Utóbbi városban elszegényedve, felújította képzőművészeti ismereteit, és festményeiből tartotta el magát.

Bécsből tért vissza Magyarországra a Tanácsköztársaság bukása után a többi emigráns politikussal együtt, vonaton, 1919. augusztus közepén.

A Monarchia záróakkordja számunkra a trianoni döntés volt. Magyarország igazi tragikumában az lett, hogy nem az 1871 utáni francia mintát választotta (Mindig gondolni rá és sohasem beszélni róla!), hanem épp az ellenkezőjét. Bánffy 1945-ben írt visszaemlékezésében (*Huszonöt év*) így értékelte: a „nem, nem soha” álláspont olyan elszigetelődést jelentett Magyarországra számára, amelyből csak kár és hátramaradás származhatott. Szánalmas és eleve elhibázott kalandor akcióként értékelte IV. Károly király visszatérési kísérleteit.

Művészetek és irodalom

Siemersné Wass Ilona grófnő szerint: „Miklós egyike volt a legtehetségesebb embereknek, akikkel valaha találkoztam. Társaságban szórakoztató, avatott zenebarát, szépen zongorázott, keringőt szerzett, melyet akkoriban minden mulatságon elhúztak a cigányok. Zenei tehetségét túlszárnyalta rajztudása és festői talentuma.

A koronázás utáni királyi eskütétel. A Vasárnapi Újság felvétele, megjelent az 1917/1-es számban.
Forrás: Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis

Emellett kitűnően sakkozott és biliárdozott. Fiatal korában szépen teniszezett, elsőrangú táncos volt. Mindent, amihez hozzányúlt, művészetté varázsolta. Barna, kissé buja, rajongó tekintete volt, inkább művészszele, mint göröfi.”

1906-ban a *Naplegenda* című drámáját Kisbán írói álnéven jelenteti meg, hogy ne a társadalmi rangja révén, hanem mint író méretessék meg. Ady Endre sejtette, kit rejt a név, de a lényeg szerinte ez volt: „Akárki, komoly irodalmár”. Továbbra is használta az álnevet, egymás után jelentek meg drámái, majd elbeszélései ilyen megjelöléssel az 1910–1920-as években.

Az 1932-ben napvilágot látó *Emlékeimből* című kötete (benne: *1916-os koronázás; Forradalmi idők*) jelent meg először Bánffy Miklós névvel.

1926-ban megkapta a román állampolgárságot.

Barátjának, gr. Klebelsberg Kunónak köszönhetette, hogy 1923 és 1927 között a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács elnöke lehetett.

1926-ban megkapta a román állampolgárságot (személyesen Ferdinánd király kezébe tette le az állampolgári esküt). Ekkor az annyira szeretett szűkebb hazájába, Erdélybe költözött, Bonchidára. Bár a birtokai legnagyobb részét kisajátították, sikerült azonban a

bonchidai uradalmat és Kalotaszeg környéki erdőket megmentenie.

1939-ig nem vállalt politikai szerepet (állítólag erre ígéretet is kellett tennie). De talált magának elfoglaltságot: az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka lett (mint korábban az apja), továbbá a Helikoni írószövetség alapító tagja, 1928 és 1944 között az *Erdélyi Helikon* című folyóirat főszerkesztője. Az Erdélyi Szépművés Céh által kiadott kötetekben megtalálhatók ihletett, jellegzetes illusztrációi.

1934-ben és 1937-ben Bánffy Miklós rendezésében mutatták be a szegedi szabadtéri játékokon *Az ember tragédiáját*, ahol sokkal inkább érvényesült a darab minden erénye, mint zárt színházban. A siker leírhatatlan volt. S egy jellemző apró adalék: tiszteletdíjat sem fogadott el a munkájáért...

Szépirodalmi munkásságából csupán a legfontosabb művei említésére szorítkozhatunk. Az erdélyi arisztokrácia életét és túlhaladott világának csődjét monumentális regényciklusban dolgozta fel: *Megszámláltattál...* (1935); *És híjával találtattál...* (1937); *Darabokra szaggattatol* (1940).

Az utóbbi kötet végén Bonchidán írta le a következőket (1940. május 20-án): „Most elpusztul az ország és vele az a nemzedék, aki mindent fontosnak tartott, ami formula, paragrafus vagy frázis. Aki az államélet valóságait el tudta felejteni és délibábok után futott, akár a gyermek. Aki tudatlanságában élt mindannak, ami a nemzetek talpköve: erő, önbírálat és összetartás.”

Bánffy Miklós szobra Sopronban, Párkányi Raab Péter alkotása. Ifj. Zátonyi Sándor felvétele.
Forrás: Wikimedia Commons

Diplomáciai sikerek és kudarcok

Gr. Bánffy Miklós 1921. április 14-től 1922. december 19-ig volt gr. Bethlen István kormányának első külügyminisztere. Visszaemlékezéseit a következő mondatokkal kezdi: „Azon a délutánon, midőn a magyar külügyi tárcát vállaltam, egyetlen programpontra szögeztünk le: azt, hogy meg kell próbálnunk az utódállamokkal fölvenni a kapcsolatot, és legalább valamelyikkel barátságos szomszédai viszonyt teremteni.”

Akkoriban a két legfontosabb feladat az volt, hogy elérjék azt, hogy a békeszerződés értelmében a szerbek kivonuljanak Baranyából, másrészt az, hogy valamiképpen sikerüljön megtartani az Őrségnek (Burgenlandnak) legalább egy kis részét. A kitűnő taktikusnak bizonyuló Bánffy Miklós érdeme, hogy mindkettő sikerült, bár csak hajszálon múlt. Sopronban ezért szobrot is érdemelne. Szégyen, hogy erre – úgy látszik – mindmáig senki sem gondolt.

Mindent megtett a szomszéd népekkel való békés viszony megteremtésének érdekében is, de ezeket az erőfeszítéseit nem kísérte siker. Túlságosan nagyok, áthidalhatatlanok voltak az érdeklentétek.

Bánffy károsnak tartotta mind a Revíziós Liga, mind pedig az Ébredő magyarok mozgalmát, mondván: a hangos propaganda számunkra csakis káros lehet.

A genovai nemzetközi konferencián sikerült megismerkednie Bánffynak minden számunkra fontosabb állam

delegáltjaival. Kitűnően hasznosította emberismeretét („Idegennel csak akkor tudunk sikerrel tárgyalni, ha ismerjük gondolkodását és abba helyezkedünk bele.”). A konferencia azonban sajnálatosan eredmény nélkül oszlott fel...

Magyarországnak a Népszövetségbe való felvétele számunkra alapvető fontosságúvá vált. Bánffy diplomáciai egységének köszönhetően sikerült kivédeni a rosszindulatú rágalmat, s egyhangúlag a Népszövetség tagja lett hazánk. A Népszövetség tanácsstagjainak választásának összetétele is sorsdöntőnek bizonyult számunkra. Bánffy ügyes diplomáciai sakkhúzásokkal elérte, hogy a magyar kérdéseket jóindulattal kezelő Svédország delegáltját válasszák meg a jugoszláv küldött ellenében. Ezzel külügyminiszteri ténykedését befejezte Bánffy, nem vállalt tovább állami szolgálatot.

Mikó Imre szerint, aki jól ismerte, egy ideig „titkára” is volt Bukarestben, így jellemezte: „Realista, jobban mondván pragmatista volt a politikában, az erőviszonyokat és a nem az ideológiát nézte.”

Újabb erdélyi évtizedek

Az 1930-as években mondta Kós Károlynak: ha nem vagyok Kolozsvárt, s levél jön, ami nem családi, válaszold meg és írd alá. Tanuld meg, gyakorold be az aláírásomat. Így is tett. Mikó Imre szerint Teleki Pál nem tudta megbotcsátani Bánffynak, hogy 1940 augusztusában is román államkeretek között

gondolkodott. 1943-as bukaresti útjának keserű tapasztalatait egyetlen frappáns mondatban foglalta össze Mikó Imrének: „Amilyen okosak ők [a románok], olyan buták vagyunk mi [magyarok].”

Az Ember tragédiájától az emberi tragédiáig

Kós Károly mondta 1977 nyarán, nem sokkal halála előtt Benkő Samunak: „[1944-ben] Bánffy Miklós is teljesen tisztában volt a bekövetkező változásokkal. Nekem előre megmondta, hogy a régi világnak egyszer s mindenkorra lejárt. Ő ezzel számolt. S nem tragédiázott a dolgok felett.”

A világháború végét Budapesten élte meg, de visszatért Erdélybe. 1945 után Kós és Bánffy hetente rendszeresen találkoztak, Kovács László vendégeként.

Magányosan élt Kolozsvárt, mert a bonchidai kastélyát a német katonák kirabolták, felgyújtották, s ami értékes berendezéséből megmaradt, azt a helyi lakosok hordták szét. Néhány éve kezdődött csak meg a helyreállítása...

Az új rendszerben az arisztokratákkal szembeni gyűlölet őt is elérte. Nyomorúságából 1949-ben kiengedték. Budapestre költözhetett feleségéhez, de már csak néhány hónapot élt, kórházban halt meg 1950. június 6-án.

Kós Károly szerint: „Bánffy furcsa ember volt. De okos ember volt, sokoldalú ember volt... én tudom, hogy milyen erős jellem volt. (...) Ő nagyon hangsúlyozta a különbséget az emberek között... Csak az igazi mágnást, a parasztot és a talentumos művészt becsülte... Bámulója volt mindenféle szakértelemnek. A paraszt mezőgazdasági ismereteit éppen úgy megbecsülte, mint az agrármérnökét... Nagyon értett lóhoz, tehénhez, disznóhoz s a növényekhez. A szőlőművelés és a borpincészet minden csínját-bínját ismerte (érdeklődési körét apjától örökölhette – Cs. Cs.) ... nem szerette a pálinkát. Bort is alig ivott. Viszont rengeteget dohányzott, egyiket a másikkól gyűjtötte... mégsem abba halt meg.”

Az erdélyiség jelképévé váló Kós Károly mondta a következőket: „Én őt nagyon szerettem. A feleségem halála után egyetlenegyre tetemesre mentem el. Az övére. Nem tudtam megállni, hogy ne menjek ki a Házsongárdba, amikor halála után több mint negyedszázaddal hamvait – kívánsága szerint – hazahozták.” (1976-ban helyezték el a kolozsvári Házsongárd Bánffy-kriptájában).

A Bánffyak 20. századi életét memoárkötetében leánya, gróf Bánffy Katalin írta meg a 2014-ben megjelent *Ének az életből* címmel.

Emlékek és érzések vonzásában: apa és lánya a művészetben

Beszélgetés Forró Ágnes képzőművésszel

CS

upán az anyag, a pasztell és a technika köti össze kettejük művészetét – vallja Forró Ágnes festő, grafikus, aki édesapja munkásságáról, az apa-lánya viszonyról és az együtt töltött pillanatokról is mesélt. Az apropót a kolozsvári Művészeti Múzeumban szervezett Forró Antal-emlékkiállítás szolgáltatta, ahol a kézdimartonos születésű művész pályájának ismert és kevésbé ismert, vagy talán már elfelejtett részleteibe tekinthettek be az érdeklődők július 23-a és augusztus 11-e között. Tájak és emberek által ihletett pasztelljei, szénrajzai, változatos technikával készült portréi, olajfestményei egyaránt szerepeltek a tárlaton, emellett a művész saját maga szórakoztatására készített faragványait is megcsodálhatták a betérők. Személyes élményekkel átitatott portré Forró Antalról és lányáról, Forró Ágnesről, akivel a múltban és a jelenben barangolunk.

... mindenkinek megvolt a saját hátizsákja, plusz volt még külön a sátor, a mappa és az alkotáshoz szükséges kellékek. Vittük, cipeltük őket.

– Arra is utaltál a kiállítás megnyitóján, hogy édesapád nagyon szeretett kiszabadulni a négy fal közül, hogy kedvére alkothasson, és ezeknek a pillanatoknak része volt az is, amikor együtt jártatok kirándulni. Mi minden került olyankor a bőröndbe?

– Először is hátizsákom volt; mindenkinek megvolt a saját hátizsákja, plusz volt még külön a sátor, a mappa és az alkotáshoz szükséges kellékek. Vittük, cipeltük őket. Öt-hat éves koromban én vittem a sátorba való kelléket: egy nagy báránybőröndöt, ami alatt két gyermek elfért, az volt a takarónk. Nekem ez volt a feladatom, ezt hordoztam a hátamon. De egyébként mindent vittünk, nem volt akkor személygépkocsi. Főleg vonattal utaztunk, de autóstoppal és teherautóval is, így jártuk Erdélyt, és nem csak Erdélyt.

– Ezek szerint édesapád volt az, aki szülőfaluját, Kézdimartonost is megmutatta neked, egy-egy ilyen kirándulás alkalmával?

– Nem, én már közel egyévesen ott voltam Kézdimartonoson, amikor még éltek az ottani nagyszüleim. Apai nagyanyám 1959-ben halt meg, nagytatám pedig 1964-ben, tehát találkozhattam velük. Nagymamámra egyáltalán nem emlékszem, viszont nagytatámra igen; kicsi, alacsony, sovány ember volt, és a faluban laktak a nagynénémek is, édesapám három leánytestvére. Évente visszajártunk, születésem óta. Hol az egyik nagynénémnél laktunk, hol a másiknál, és a nagytata házában is töltöttünk időt.

– Te viszont tősgyökeres kolozsvári vagy, tehát itt is születted, illetve egy csomó szál ide köt, igaz?

– Igen, persze, mondjuk édesanyám félig kolozsvári. Anyai ágról a nagymamám, az ő szülei meg az ősök nagy része kolozsvári szász-magyar eredetűek. Egyébként édesanyám is Kézdimartonosban született, mert nagymamám oda helyezték ki tanítani a húszas években, zenét is tanított a román nyelvű elemi iskolában. Az 1930-as években Kézdimartonosban nem volt magyar elemi oktatás. Úgyhogy édesanyám és a húga otthon tanultak meg magyarul írni és olvasni.

– Kolozsvárról időnként el kell menni, és feltételezem, hogy Kézdimartonosra is visszatérsz, ahol az édesapád által mutatott példa nyomán magad mellé veszed az eszközöket, a vásznat, és elkezded alkotni...

– Így volna jó... Ő viszont évente többször odautazott, mi csak nyáron, esetleg télen, ritkábban. Télen nem szerettük elkísérni, mert hideg volt, és Kézdimartonoson a villanyt csak 1974-ben vezették

Forró Ágnes: Alfalu

be. Nyáron más, mert ugye, egy falusi házban élni-lakni más, mint városos blokkban, gyereként megint más az udvaron játszani, homokozni, malackákat etetni, tyúkot kergetni, és jártunk a Berecki-havasokba, az Öreghavasra áfonyát, málnát, gombát szedni, a Cigány-patakban sarat gyúrni, edénykéket mintázni. Gyereként így éltem meg, édesapa persze sokszor elvonult a maga kartonjával vagy vásznával, festeni. Gimnazistaként már azzal a céllal is mentem vele, hogy lássam, hogyan fest és rajzol. A mostani kolozsvári kiállítás is szerepel egy kézdimartonosi pasztell, ami a testvére krumpliföldjét ábrázolja, tehát a kerítés mögötti hely az, amit a vaddisznók mindig megdézsmáltak. Figyeltem, hogy miként rajzol, majd pár méterre eltávolodtam tőle, hogy én is megrajzolhassam. Megpróbáltam azzal a tudással, amivel akkor rendelkeztem, valahogy elkészültem a pasztellel. Ez persze meg se közelítette az édesapámét... A legfontosabb azonban az volt, hogy láttam, ahogyan alkot, rajzol, amit nem mindig értettem, hogy miért úgy rajzolja, ahogy. Most értem csak, 50 év után.

Figyeltem, hogy miként rajzol, majd pár méterre eltávolodtam tőle, hogy én is megrajzolhassam. Megpróbáltam azzal a tudással, amivel akkor rendelkeztem.

– Meséj erről is, hogy számodra mit jelent ott alkotni, van-e egyáltalán erre alkalom vagy lehetőség?

– Alkalom és lehetőség lenne, csak még nem teremttem meg. Például résztvevője vagyok az Incitatio tábornak, ami Kézdivásárhely mellett zajlik. Viszont nem tudom a rokon látogatást és az alkotást úgy egybekötni, hogy azok párhuzamosan haladjanak. Ha rokonokat látogatok, akkor számolnom kell azzal, hogy az ott élő tizenegy első unokatestvérem, gyermekeik és unokáik várnak, tehát ha valakihez elmegyek látogatni, akkor törvényszerűen mindenkit sorra kéne vennem. Ebben az évben nem mentem sehova, de meg is sértődtek. Édesapámnak még él az egyik húga, aki most közel kilencven éves. Rossz az egészségügyi állapota, de sajnos nem jutottam el Martonosba, mivel később indultam a táborba – az édesapa kiállítását rendeztük, abba a hét napba pedig nem fért bele a rokonlátogatás, és elmerengjek az ott töltött gyerekkoromról. Viszont nem hiszem, hogy én ki tudnék ülni úgy, mint édesapa, széken, hokedlin, hogy a háromlábú állvány mellett fessek, alkossak... Akkor inkább lefotózom, és azt a benyomást egy későbbi alkalomkor felhasználom – itthon vagy valamelyik táborban.

– Kicsit mintha több ideje lett volna akkoriban neki oda kiülni, és ott alkotni... Te inkább hazahozod az élményeket, mert az valamiért hatékonyabb. Vagy valami egyébről van szó?

– Édesapámnak heti 12 órája volt a Ion Andreescu Képzőművészeti Intézetben, így azokon „túlesve” ő nem a műteremben festett, hanem alkalmat teremtett

magának, hogy valahova kimenjen festeni. Egy időben nagyon sokat biciklizett, lényegében egészen haláláig: a biciklire felkötötte a kartont és a vásznat, és a többi kellék – amilyen a háromlábú szék is volt – egy hátizsákban elfért. Viszont ezek a kinti ülések – esőben, hidegben, szélben, kánikulában – lehet, hogy kihatottak az egészségére is, amit ő eltitkolt előlünk. Ő nem műtermi festő volt; a műteremben, otthon csupán portrékat készített a családról, a barátokról és az ismerősökről, a tájképek kint születtek a szabad ég alatt.

Erre én most nem vagyok képes. Még az elején, 1991-ben, az első szárhegyi táborom alkalmával külttem a dombtetőre, és próbáltam megörökíteni a templomot, illetve a szárhegyi tájat, de valami okból mégsem ment úgy, ahogy elgondoltam. Hogy miért ment édesapámnak, és nekem miért nem működött? Jó kérdés. Eltelt vagy tizenvalahány év, mire rájöttem, hogy az én szemszögemből másképp áll a világ, hogy az alkotótáborokban másképp is lehet dolgozni, anélkül, hogy az egész napomat kint töltssem. Ha nem tájképfestő vagyok, akkor ezeket a munkákat bárhol, bármilyen körülmények között, egy hokedlin, egy szoba sarkában is meg lehet festeni. Csak meg kell keresni azt, amit ábrázolni szeretnék, és el tudjak vonatkoztatni az adott helyszíntől. Rájöttem arra, hogy ha nagyon előttem van a téma, egy ház, egy ablak, akkor nagyon ragaszkodom annak a reális ábrázolásához, annak a részleteihez, arányaihoz. Hogy ne ilyen legyen, el kell vonulnom, és hozzátegyem azt a többletet, ami engem képvisel, világom világát. Kényelmi szempontból már ezt az utat járom, hogy csak keveset ülök kint. Műteremben vagy zárt területen mégsem szeretek rajzolni, de például ha a ház tövében lehetek, vagy kivonulhatok egy fa alá, akkor ott szívesen festek, rajzolok.

– Nem vagy az az ember, aki portrékat fest, no látod, ezt nem örökölted édesapádtól. Erre is szeretném, ha reagálnál, illetve kíváncsi vagyok, hogy milyenek voltak azok a pillanatok, órák, amikor valaki modellt ült neki a családból?

– Annak idején Tóth Lászlónál és Tóth Ica néninél tanultam portrékat rajzolni, festeni, krokizni – mivel ez volt a felvételi anyag –, és aztán Cseh Gusztávnál teljesedett ki ez a tudás. Akkor tájt nagyon jól portréztam, de utána már kevésbé; márpedig, ha az édesapám szintjét portrézásban nem érem el, akkor inkább nem csinálom. Ezért nincsenek munkák a gyerekeimről,

Forró Antal: Önarckép

a férjemről vagy édesanyámról. Édesapámról készítettem egyet, halála évében: gondolom, egy nagyon belső kényszer miatt csináltam azt a tusrajzot, de többet nem készítettem. Ez nem azt jelenti, hogy nem tudnám, csak mivel édesapám elérte azt a szintet, azt az ábrázolás- és kifejezőmódot, ahogyan egy portrét megörökít, jobbnak láttam, ha én itt megállok.

Amúgy édesapám minket többször is megrajzolt, találtam is otthon egy ceruzarajzot, amire ez volt ráírva: „Ági pólyás”. Készült egy olyan akvarell is, amelyen a macimmal együtt a karácsonyfa alatt ülünk. Pálmafahajam volt, mindig így kötötték meg, és az a régi, szalmával töltött macim még megvan. Velem egyidős, elkísért a gyermekkoromon át a felnőttkorig, és a jelenlegi életszakaszomban is melletttem van, otthon.

Persze, amikor édesapám azt mondta, hogy üljetek le, gyerekek, mert megrajzollak, akkor azt mi mindig nagyon viccesnek találtuk, és végül ki is kacagtuk,

hogy így nézünk ki? Én csak most látom, ötven-hatvan év távlatából, hogy ez volt a normális. Elkapta azt a pillanatot, azt a sunyi tekintetet is, azokat a grimaszokat, amiket mi, gyerekekünk vágtunk. Mert nem vettük komolyan... Gyakran mondta, hogy olyan komolytalanok vagytok... Az egyik mappában találtam két ceruzarajzot, édesanyja halotti portréjával. Óriási lelkiemelő kellett ahhoz, hogy ezt megörökítse. Gyönyörű ceruzarajz. Az édesapját többször is, később anyai nagymamámat is megrajzolta.

Édesanyám volt „a múzsa”, aki nem szeretett modellt ülni, de hogy édesapának segítsen, kötélnek állt. Modellt állt gereblyével, a szénás szekéren, a konyhában. Gyerekként én is gereblyéltem a szénát, és az milyen jó volt... Édesapámnak volt legelője, erdeje, kaszálója, és mentünk mi is „szénacsínálni”...

– **A Kolozsvár Társaság gondozásában 2013-ban jelent meg a Forró Antal emlékezete című kötet, amelynek hátsó borítóján a szerkesztő, Németh Júlia műkritikus gondolatai szerepelnek: „Már-már küldetésszerűnek mondható az a festői attitűd, amellyel Forró Antal a székely iskola legnemesebb hagyományait ötvözve térképezi fel a maga sajátosan kimunkált, markánsan lírai eszközeivel szülőföldjét, készíti el Erdély festői térképét. Hegyek, házak, emberek, lankás dombok, erdő borított tájak elevenednek meg képein. Nem harsogó magamutogatással, nem a külső jegyekben megnyilvánuló, szájbarágó népiesség hangsúlyozásával. A helyi jelleget, a csalhatatlan hovatartozás jegyeit a kép egésze hordozza olyan belső értéként, belső fényként, ami az egész alkotást beragyogja.” A veled készült emlékidező beszélgetésben pedig azt olvasom, hogy Forró Antal erdők-mezők gyermekeként tartotta magát számon, „mindeniütt**

otthon volt, mindenhol a harmóniát, a kiegyensúlyozottságot ontotta magából”. Ebben az otthonlevésben hogyan kamatoztatta a portréfestésben rejlő lehetőségeket, szépségeket?

– Édesapám szülei szegények voltak, neki pedig az egyetem elvégzése után még nem volt állása. 1958–1959 körül juthatott ösztöndíjhoz, így elvonulhatott Szépkényerűszentmártonba, és körülbelül négy hónapig, decembertől március végéig rajzolt. Akkor születtek szénportrék az ördögösfüzesi és a szépkényerűszentmártoni parasztokról, gyermekekről, asszonyokról, idősekről, bányászokról, traktoristákról, a kollektív elnökről. Pár munka hátára rá van írva az illető személy neve és a foglalkozása is, és azt az anyagot bemutatták 1960 március végén Szépkényerűszentmártonban.

Amúgy édesapám minket többször is megrajzolt, találtam is otthon egy ceruzarajzot, amire ez volt ráírva: „Ági pólyás”.

1960–61-ben került a hároméves pedagógiai főiskola tanárképző szakára, majd az Andreescura, ahol haláláig tanított. Az 1960-as évek elején a portrézással kapcsolatban két írása is megjelent az akkori Utunkban: az egyik a 60 nap falun című, a másikkban pedig arról beszélt, hogy portrézás közben miként szólaltatja meg a modellt. Való igaz, elég kellemetlen leülni egy idegen elé, hogy ő téged megrajzolhasson, és hát sokakban ott munkálkodnak a kérdések, hogy vajon miként fognak kinézni a kész alkotáson. Ezért édesapa beszélgette a modellt, hogy megnyíljon és ellazuljon, hogy a színpadias külső, a merev arckifejezés eltűnjön. Ilyenkor aztán megjelent a modell igazi arca, és édesapám ezt örökítette meg szénben és paszttelben.

– **Önarcképeket is készített, és ilyenkor kicsit más a helyzet, elvégre saját magában is meg kell találnia azt a formát, amit ki szeretne fejezni, meg szeretne másoknak is mutatni. Mikor jött el az életében a pillanat, amikor önarcképeket kezdett készíteni?**

– Találtam olyan rajzot, amelyre az van ráírva, hogy „huszonnyolc éves vagyok, március negyedikén, a születésnapomon”. Hivatalos adatok szerint március hetedikén született, amit ő tagadott. Azt állította, hogy negyedikén látta meg a napvilágot Kézdimartonoson, csak az

Forró Antal 1924 márciusában látta meg a napvilágot a Kovászna megyei Kézdimartonoson. Kézdimartonosi, kézdivásárhelyi és sepsiszentgyörgyi tanulóévei után 1950 és 1956 között a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola diákja volt. Mestereként Miklóssy Gábor festőművészt említik, de művészzé válásában Kádár Tibor és Abodi Nagy Béla is szerepet játszott. 1960 és 1970 között a Pedagógiai Intézetben, majd 1971-től haláláig a képzőművészeti főiskolán oktatott.

Halálának harmincadik évfordulóján, 2012 májusában a Kolozsvár Társaság főtéri székházában szerveztek kerekasztal-beszélgetést, ahol Murádin Jenő művészettörténész halk beszédű, szerény embernek nevezte, olyannak, aki el tudta viselni a sérelmeket. Sokszor említik Forró Antallal kapcsolatban azt is, hogy művészete kiválóan illeszkedik a Nagy István-i hagyományba, amely végigvonul a huszadik század erdélyi festészetén, Banner Zoltán pedig a székely festőiskola jelentős művészegyéniségéként definiálja.

Forró Antal: Csendélet

ozsdolai anyakönyvi hivatalban a négyest elírták. A későbbiekben, ahogyan a mappákat újra átlapoztam, találtam egy külön mappát, amit édesanyám hagyott hátra, erre az van ráírva, hogy „A család”. Abban találtam meg ezeket a régi, nagyon régi önarcképeket, amelyeket 1951-től kezdett készíteni.

Évente, a születésnapján készített önarcképeket, később viszont sokkal többet, mert körülbelül száz önarcképe maradt fenn. Tehát ő kísérletezett is, hogy ne csak szénrel rajzoljon, hanem pasztellel, olajjal is, de próbálkozott tussal és monotípiával is, ezek már a műteremben készültek. Van pipás, kalapos, Rembrandt-sapkás. A halála évében annál több önarcképet készített. Azon a tavaszon nagyon sok kék, zöld, lila színvilágú portré készült, amelyeken rettenetes arckifejezéssel, már-már eltorzult arccal ábrázolja önmagát. Eltitkolva egészségi állapotát, már nem igen mozdult ki, de sokat ült a Borhánccs utcai műtermében. Ezekben a portrékban benne van az a szenvedés, amit mi nem láttunk, amit eltitkolt előlünk. Aztán hirtelen meg is halt, ami teljesen hihetetlen és felfoghatatlan volt számunkra.

Emlékszem, édesanyám fel is volt háborodva, és mondogatta: „Tóni, hát hogy lehet ilyet rajzolni?” Nem értettük, hogy mi történt édesapával... Továbbá, 1982 körül tért át egy másfajta ábrázolásmódra, amikor a Hója-erdő körtefáit festette, Pasztelljein, olajképein a formák letisztulnak, színeiben sem vad, heves, „puha” a táj, és minden olyan gömbölyű. Kisebb méretű munkák ezek – nem

a 85x65 centiméteresek, amiket általában készített –, és mielőtt a műterembe „szállította” volna, hazahozta: néztük és csodáltuk, megdicsértük... Egyébként a mappája 100x70-es volt, amelyben a nagy méretű papírok elértek. A mai napig nem tudom elképzelni, hogy volt képes széken ülve – egyik kézben a mappára csíptetett papírt, másikban a pasztellk-rétákat tartani –, akkora felületet „megtölteni” rövid idő alatt... Mert gyorsan dolgozott. Olyan rálátása lehetett, amit már akkor is csodáltam. Ekkora felületet képtelen lennék megtölteni olyan körülmények és olyan rövid idő alatt... Persze nekem rossz a szemem, neki nem volt az. Nála láttam, „lopva tanultam”, átvettem, hogy a pasztell alapja a szénrajz. A szén saját maga égette kirándulások alkalmával. Miután a kürtöskalácsot és a kolbászt megsütöttük, a parázsba dobta a vasdobozokat, amelyekben a méretre vágott mogyorófaágak voltak. Sajnos ezek a dobozok már nincsenek meg. Egyébként nekem is jobban fekszik az, ha szénrel rajzolok, és csak utána kerül rá a pasztell.

Forró Ágnes keramikus, grafikus, festőművész, művészetterapeuta 1956. október 10-én született Kolozsváron. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola kerámia szakán szerzett diplomát 1986-ban. Gyermekeklapoknak illusztrál, fest, rajzol, raku kerámiákat készít. Művészetterápiával, bábkészítéssel is foglalkozik. Egyéni és csoportos kiállítások állandó résztvevője; szülővárosában tavaly novemberben állított ki legutóbb egyénileg, a Szent Mihály-plébánia Szentegyház utcai galériájában, idén nyáron, a Kolozsvári Magyar Napokon pedig négy másik pasztellművésszel (Bordy Margit, Gally A. Katalin, Horváth Gyöngyvér, Soó-Zöld Margit), közösen mutatta be munkáit a Barabás Miklós Céh galériájában.

– **Pasztell, szénrajz, olajképek – egyesek egyfajta hierarchiát is felállítanak ezek között. Lehet azt mondani, hogy annyira alapsnak tekintette egyiket a másik számára, hogy mindegyiket egyformán tisztelte, s számára nem volt ilyen rangsor?**

– Szerintem nem volt, mert párhuzamosan dolgozott olajjal, szénrel és pasztellel is. 1959-ben kapott egy doboz jó minőségű akvarellt, amelynek hátára Made in USA felirat volt nyomtatva. Addig ilyet még nem láttunk, és ezekkel az élénk színekkel megfestette családját, a Gyimesekben csángó portrékat, meredek hegyoldalakat, portákat. Elég sok munka készült, vagy hatvan, és amikor elfogyott a vízfesték, és többé nem jutott hozzá, „elfelejtette”, soha többet nem akvarellezett. Német anyanyelvű zsidó barátjától, a műkritikus Hans Löewtől kaphatta az első pasztellk-rétákat, így foghatott hozzá.

Érdekes az a művészpálya, ahonnan elindult és ahova eljutott, az ötvenes-hatvanas évektől kezdődően egészen 1982-ig, haláláig. Az első próbálkozásoktól a végkifejlődésig, a szénrajztól a szén-pasztell kombinációján keresztül az olajfestményig, a szerény, visszafogott, önmagát kereső művész miként válik az erőteljesebb, vadabb és bátrabb, modernebb kifejezőmóddal kiforrottá.

Amikor a tartományi, majd a megyei tárlatokon egy-egy meghatározott témával kellett jelentkezni, hogy mit kell, mit szabad kiállítani, sokszor visszautasították a tájképeit. Gondolom, azért kezdett el festeni Kolozsvár környéki gyártelepet, ipari negyed, hogy munkája bekerüljön egy-egy tartományi, megyei kiállításra. Mégis kitartott a tájábrázolás mellett, önmagát vállalta, ő így fest és rajzol, így alkot, függetlenül attól, hogy tetszik-e az akkori rendszernek vagy sem. Ilyenkor az jut eszembe – amikor szembeszállt, -állt az akkori rendszer ideológiájával –, hogy az a belső öröklődés, feszültség milyen hatással lehetett a munkásságára (is). Édesapám ugyan halk szavú ember volt, de

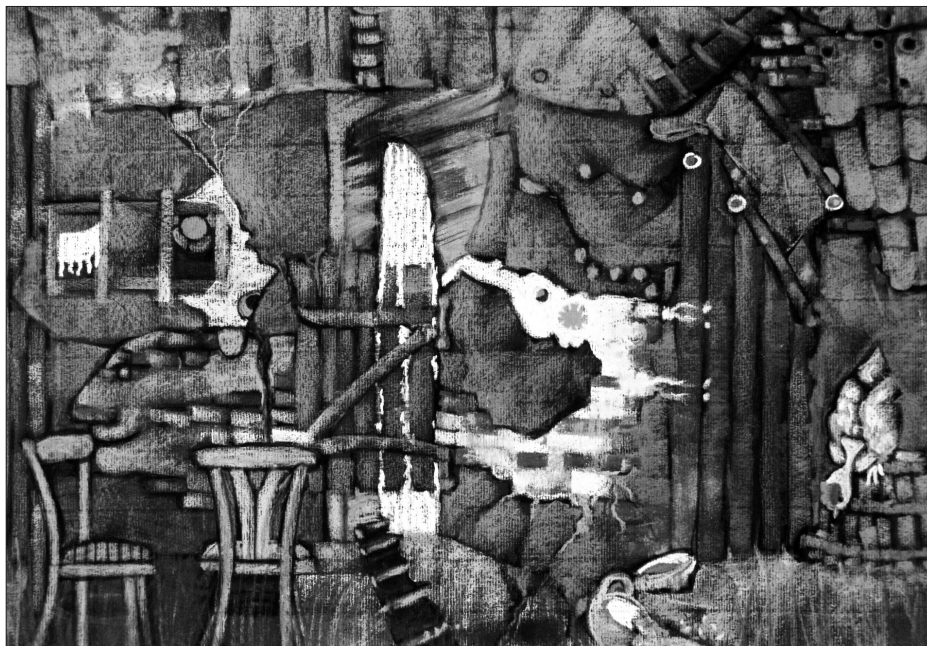
ha robbant, akkor a munkáiban tehet-e, a pasztelljeiben, az olajfestményeiben. Az alkotásban tudta levezetni azt feszültséget.

Amúgy meg nem tett különbséget a műfajok között: egyformán szerette a színt, a pasztellt, az olajfestéket, az anyagiak függvényében. A fehér olajfestéket saját maga készítette, márványlapon, márványdúccal, a cink-oxidot lenolajjal keverte-kavarta, ezt sokszor átvállaltam a műtermében. Később, a hetvenes évektől kezdődően a jó minőségű holland és német gyártmányú Rembrandt-pasztellekkel tudott többet alkotni és abban kibontakozni. Ugyanis nem mindig engedhette meg magának, hogy anyagot vásároljon, hiszen a családról is gondoskodnia kellett, etetnie a gyerekeit stb.

– Ahogy édesapádról beszélsz, egy bátor ember képe rajzolódik ki előtted. Ezt a bátorságot át lehet adni, vagy megpróbálta átadni neked annak idején, amikor művészetről beszélgettetek? Vagy beszélgettetek művészetről?

– Szemtől szemben nem beszélgettünk művészetről, gyermekkorom viszont a művészeti albumok társaságában telt, az ókortól kezdve a modern korig rengeteg művészeti albumot forgattam. Szerettük nézegetni a sok színes képet, és már gyerekként tudtuk, hogy ki kicsoda, hol született, mit festett, mit alkotott, nekünk ez a mindennapi tananyaghoz is hozzátartozott. Vlahuță utcai műtermében találkoztunk művészbarátaival, festőkkel, szobrászokkal, akik tulajdonképpen a mi gyermekkori életünk részei voltak. „Komolyan” művészetről csak akkor kezdtünk el beszélni, amikor kilencedikes-tizedikes koromban eldöntöttem, hogy művészeti pályára lépek – bár ezt édesanyám nem igazán tolerálta, mert szerinte egy rendez szakmát is tanulnia kell a gyerekeknek –, így párhuzamosan folytattam az idegen nyelvet a művészettel, hogy senkit ne haragítsak meg. Tulajdonképpen úgy beszélgettünk „művészetről”, hogy azt, amit rajzoltam, festettem, azt édesapám korrigálta. Egyféle szemléletmódot, látást és tudást adott át, úgy, ahogyan a diákjainak a főiskolán.

Azt mondom, bátor ember volt: én inkább abban tartanám bátornak, ahogy összefogta a családot. Maga köré gyűjtötte a rokonokat, barátokat, művész-kollégákat, programokat szervezett, nyaraltunk a művészekkel, azok gyerekeivel, mi mindenkit „rokonnak” tekintettünk; ez a szoros kapcsolat pedig a halála után megszűnt, felbomlott.

Forró Ágnes: Faces on the wall

A nyári hosszú vakációban, júliusban vagy augusztusban a szülők körútjegyet vásároltak, vasúton bebarangoltuk Erdélyt, a hegyvidéktől a tengerpartig, amihez mások is csatlakoztak. Négyen, nyolcan, tizenketten külön kabint foglaltunk le a vonaton. Amikor itthon voltunk Kolozsváron, a program folytatódott hol a Bükkben, a Hójában, a Szamos-parton vagy a Babeş-parkban. Minden hétfvégén, vasárnap kirándultunk, télen hóban-fagyban, tavasszal-összel esőben, ködben, nyáron kánikulában.

A nyári hosszú vakációban, júliusban vagy augusztusban a szülők körútjegyet vásároltak, vasúton bebarangoltuk Erdélyt, a hegyvidéktől a tengerpartig.

Családi szertartások részesei voltunk, amelyeket illetet betartani. Karácsonyi szokások Felső-Háromszékről és Gyimesből. Húsvét vasárnapján pedig függetlenül attól, hogy milyen időjárás volt, kürtöskalácsot sütöttünk a szabad ég alatt vagy a Bükkben a Cérna-forrásnál, a Hója-erdőben a Hajtás völgye fölött vagy a Gorbó völgyében. Édesapám faragta a kürtöskalács-sütőket, összesen hatot, egy nagyot és egy kicsit, amit az erdőben rejtett el egy-egy fán... A mai napig nem tudom, hogy ezek hol vannak. Egyáltalán, megvannak-e

még. Édesanyám egy-két kiló lisztből bedagasztotta a kürtöskalácsnak valót, például a Gorbó völgye elején, és mire kiértünk a végébe, az üstből és a hátizsákából is kifolyt. Aztán a mezőn, a patak partján megsütöttük, megettük. Az első mindig nyersre sikerült, de az is elfogyott. Hosszú botra húztuk fel, és a vállunkon cipelve vonultunk végig a Gorbó völgyén, amiről számos fotó is készült.

Ezeket a családról családra szálló népi szokásokat, hagyományokat is igyekeztünk tiszteletben tartani, a szülők elvárásaihoz igazodni. Társaságban másképp működtek a dolgok: a festőművészek, szobrászok és írók gyerekeivel szerettünk együtt lenni, játszani, beszélgetni, hogyan is váltjuk meg a világot felnőttként. De amikor csak négyen voltunk, az nem volt annyira lélekemelő, mert akkor édesapa vitte a szót. „Jó” gyerekként viselkedni, szót fogadni nem volt mindig könnyű feladat: megmondta, mit hogyan ildomos, amit a gyermek inkább felrúgna, kikerülne. Legalábbis mi. De azért megtanultam hímes tojást viasszal rajzolni, ahogy a csángók „írják”. Majd amikor a „rég” családból – házasság révén – becsöppentem az „új” családba, egy ideig még sikerült folytatnom ezeket a szokásokat, összességében viszont nem volt nagy sikere a népi hagyományok továbbadásának, az ezekhez hasonló ötletek megvalósításának.

– Most, ahogy nézed a munkáit és neked is egyre jobban halmozódnak fel az alkotásaid, hogyan találsz átjárást, kapcsolatot a kétféle irány között,

hiszen egymástól nagyon különböző művészekről is beszélünk...

– Kétféle irány? A pasztell „iránya”, kezelése köthet össze minket. Kívülről nézve más-más úton járunk, de az út ugyanaz, az irány is, csak az úton láttak, tapasztaltak kifejezése másképp alakul át... Édesapám halála után rengeteg pasztellkrétát örököltem. Amúgy a főiskolán nem pasztelleztem, és eleinte nem is nagyon tudtam csinálni, nem állt rá a kezem, meg hogy mi is legyen a sorsuk. Családi hagyomány volt nálunk, hogy semmit nem dobunk ki, mindent feldolgozunk, átalakítunk, megjavítunk, nem dobhatom ki azt a jó minőségű pasztellt, amivel édesapa dolgozott! Ezek után fogtam neki, 1991-ben, a szárhegyi alkotótáborban. Egy anyag, ami összeköt, a pasztell, valamint a technika, hogy a szénnel én is „alapozok”, a szénrajzra kerül rá a pasztell, de több rétegben, mint ahogyan édesapám művelte.

Tény és való, hogy a tájképfestészetben és a portrézásban nem érem utol édesapámat. Tehát ha azt is csinálom, másképp csinálom, más lesz belőle. Ő nagyon magas szintet ütött meg az 1960-as, 1970-es évekbeli munkáival; akkor még senki nem értette, miért alkot így, miért nem tartozik az aktuális trendhez vagy az akkori ideológiákhoz, a művésztszadalomhoz, mert azért eléggé a periférián volt mindig. Ezért nem lettem tájképfestő, mert ahogy ő csinálta, azt nem lehet túlszárnyalni, nincs is értelme folytatni. Kitaláltam tehát magamnak valami olyasmit, ami kapcsolódhat tájhoz és emberhez egyaránt: az ember alkotta tárgyakhoz kötődöm, és azokat ábrázolom. Nem festek

Forró Ágnes: Fekete utca

már olajban sem, maradok a pasztellnél, és ha ösztöndíjjal eljutok kerámiázni, akkor azt csinálom. Most ezt az utat fogom folytatni, ahogy tudom.

– **Művészek esetében nehéz kérdés, hogy a munkáikat hogyan tárolják, illetve hogy milyen rendszert teremtenek köztük. Hely is kell hozzá, és feltételezem, hogy a te munkáid nincsenek annyira rendszerezve ebben a gyűjteményben, mint az édesapáéi. Jól látom?**

– Elég rosszul látod, mert a munkáim rendszerezve vannak, külön mappában, már ami megmaradt. Elég sok munkát megsemmisítettem meg eladtam,

úgyhogy jelenleg rendszerezve vannak külön mappákban, évek szerint, és semmi nincs rámban. Az édesapám munkáit a továbbiakban is rendszerezem – 100x70 centiméteres mappákba, de ami ennél nagyobb és az úgynevezett „műteremszekrénybe” sem fér be... Sajnos nincs elég helyem, ahol ezeket tárolni tudnám.

Mivel az én munkáim kisebbek, azokat könnyebb rendszerezni. Amúgy is nagyon kevés munkám van az édesapáméhoz képest, az ő alkotásai külön helyen vannak a lakásban. A belső szobába, az ágy mögé tettem ezeket a hatalmas méretű képeket, és letakartam, hiszen nincs saját műtermem. Az a kevés berámázott munka megtölti a falakat. Tájképek egymás mellett, „vonatblak”-szerűek: csak ez a táj megállt, nem halad tovább. Olyan természetközeli helyet alakítottam ki magamnak, ahol az ő néprajzi gyűjteménye is megtalálható. Saját munkáim a falon nincsenek, a festőállványon egy plakát áll a legutóbbi kiállításomról. Amikor szobaközi ajtónk volt, azon is volt festmény. Az édesapámé. A vonatablakszerű munkák a velem szemközi falon vannak, velük kelek, velük fekszem. Nem tudnék megválni tőlük, nélkülük üres lenne a szoba. Természetesen ennek a szemléletnek megvan a komoly lelki háttere is: a ragaszkodás, a megszokás, kapaszkodás abba, ami maradt édesapa után.

(Elhangzott 2019. augusztus 13-án a Kolozsvári Rádió Kontúr című műsorában)

Forró Ágnes: Felsőbányai madonna

Takács Gábor |

Finn ex libris kiállítás Kolozsváron

M

agyarország kolozsvári Főkonzulátusának rendezvényterme ez alkalommal egy finn ex libris kiállításnak ad otthont. A kiállítás mindenekelőtt a könyvbarátok és a kisgrafika kedvelőinek nyújt maradandó élményt. Az ex libris könyveink díszje, valamint a grafika gyöngyszeme, intim ágazata, egyidős a könyvnyomtatás kezdeteivel. Napjainkban világviszonylatban reneszánszát éli. Néhány szóban elmondanám, hogyan jött létre ez a kiállítás, ez a kulturális cserekapcsolat a finnországi *Exlibris Aboensis* és a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság között. Úgy 11-12 éve megkeresett egy finn újságíró, Leila Lehtiranta, és jelezte, hogy szeretne egy tanulmányt írni az ex libriseimről. Ismerve a nevet, és tudván, hogy nemzetközi elismerésnek örvend, megtiszteltetésnek vettem a szándékot. Küldtem címére 20 darab ex librist, és az elkészült ex librisek opus listáját. A tanulmány meg is jelent Portugáliában, angol nyelven, a *Contemporary International Ex Libris Artist*-sorozat egyik kötetében. Megjelenésekor személyesen hozták el a könyvet Kolozsvárra, férjével Juha Lehtirantával, aki akkoriban az *Exlibris Aboensis* kulturális attaséja volt. És ekkor kezdődött egy szép barátság, ami napjainkig él, és mindkét fél részéről gondosan ápoljuk. Jövetelükkor egy gondosan összeállított mappát hoztak 25 darab ex librisrel, Pekka Häikilás neves gyűjtő ajándéka-ként. Ebből az anyagból egy szép kiállítás nyílt a Szépművészeti Múzeum termeiben 2008 januárjában. A Lehtiranta házaspárnak köszönhetően megismerkedtem Tauno Piironnennel, az *Exlibris Aboensis* elnökével, és kialakítottunk azt a kapcsolatot, amelynek értelmében egyik évben Finnországban rendeznek kiállítást erdélyi képzőművészek ex libriseiből, a következő évben pedig Kolozsváron tartunk kiállítást finn képzőművészek munkáiból. Ezek a kiállítások Finnországban Tauno Piironnena és

Ulpu Kavanti rendezésében zajlottak le, Kolozsváron a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság bonyolította le, illetve támogatta anyagilag a tárlatokat.

Most, hogy ismerjük az előzményeket, beszéljünk a falakon látható ex librisekről. Az ex libris – magyarul könyvjegy – a könyv őrzője, ugyanakkor díszítője is. Hivatása, hogy tudassa a féltett könyv hovatartozását. Számos kiadvány foglalkozik az ex librisrel, de ha tömören akarnánk megfogalmazni az ex libris lényegét, Jules de Marthold *Ballada az ex librishoz* című írását idézhetnénk Videcz Ferenc fordításában, amely így hangzik:

„Ex libris, műveltség szimbóluma,
Okosság obeliszkjén finom véset,
Mindenségünk szerény momentumuma,
Szülötte avatott, mesteri kéznek.
Formád könyvekbe rajzolt égi jel;
Mint szívárványára nevet rád Isis,
Könyv-gigászban, röplapon csöppnyi hely:
Kristályelme címere vagy ex libris.”

Úgy hiszem, ennél frappánsabb, találobb megfogalmazást az ex librisnek aligha lehetne adni. Az ex libris többnyire grafikai sokszorosító eljárással létrehozott eredeti műalkotás, a fa- vagy linómetszet, rézkarc, kőrajz, műfajában, vagy készülhet vegyes eljárással is. Napjainkban egyre inkább teret hódít a számítógéppel készült ex libris is.

A jelenlegi, kolozsvári kiállításon 100 darab ex librist láthatunk. A kiállított ex librisek rendkívül változatosak. Többségük litográfia, de vannak szép számmal merített papírra készült levonatok, rézkarcok, linómetszetek. A művelődéstörténet iránt érdeklődők számára egy-egy ex libris kiállítás nagyon sokat adhat, hiszen az ex libris hivatásánál fogva információhordozó, kultúraterjesztő. A kiállításon sok, az előző kiállításokon már szerepelt névvel találkozhatunk, úgy

Erki Tantu alkotása (készült Hannele Helkama számára)

mint: Penti Kaskipuro, Ulpu Kavanti, Esa Rippa, Helmiriitta Honkanen, Inge Löökö, Erkki Tuominen, Salkasaari Kilikki, Erkki Tantu és mások. Sajnos, nem beszélhetünk mindegyikükről, de kiemelnénk néhányat közülük. Így meg kell említenünk Pentti Kaskipurót (1930–2010), aki kitűnik rendkívül finom vonalhalójú grafikáival. Egyik legsikerültebb rézkarc ex librise az egykori finn államelnök, Martti Ahtisaari számára készült. Sajnos, ezen a kiállításon nem láthatjuk, csak mint érdekesség említem meg. Kevés színnel dolgozik, ex librisei finomak, leheletkönnyűek. Ulpu Kavanti hasonlóképpen fogalmaz ex libriseinek nagy hányadán. Egyik ex librisén egyszerű, dombos táj látható, előtérben

egy göcsörtös, lomb nélküli fával, de az egyszerű vonalvezetés, és a visszafogott színek is a téli táj, a természet iránti szeretetéről vallanak. Erkki Tantu a legnevesebb ex libris művészek közé tartozik hazájában. Leila Lehtiranta újságíró az említett képzőművészek közül majd mindegyikről írt az évente négyszer megjelenő *Exlibris Aboensis*ben, amelyek a budapesti *Kisgrafika Barátok Körében* jelentek meg férje Juha Lehtiranta, fordításában magyar nyelven.

A kiállított ex librisek színvilága meglehetősen visszafogott, alkotóik nem élnek az erős színekkel. Egyes lapok plasztikai hatást keltenek, a képsíkon mozgalmas kompozíció rajzolódik ki. Tematikájuk: népi motívumok,

történelmi jelenetek, könyvek, egy-egy heraldikából merített motívum, a zene világa, virágmotívumok, madarak, állatfigurák stb. A kiállított munkák nagy része kis formátumú, tenyérynyi, vagy annál kisebb méretű, a könyv belső támlájára ragasztható.

Egy gyűjtemény akkor él igazán, akkor váltja be a hozzáfűzött elvárásokat, ha időnként kiállításokat rendeznek belőle. Az a gyűjtemény, ami csak borítékokban, dobozokban hever, csak magának a gyűjtőnek ad örömet, no meg annak a néhány személynek, akiknek megmutatja. Így sokat veszít értékéből. Ezeket a lapokat látni, láttatni kell, hozzáférhetővé tenni a közönség számára. Itt Ovidius szavait idézném, aki így szólt egy szép római lányhoz: „Mit ér szépséged, ha nem látja senki? Öltözz fel szépen, és tárd szélesre ablakod, hogy sokan láthassanak.” Ez a kiállítás egy virtuális utazás finn barátaink képi és szellemi világában, amely maradandó örömet okoz alkotónak, szemlélőnek, kurátornak egyaránt.

(Elhangzott 2019. szeptember 19-én Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa rendezvénytermében a tárlat megnyitóján)

**EX LIBRIS
TAUNO
PIIRONEN**

MAGYARORSZÁG
FŐKONZULÁTUSA
KOLOZSVÁR

Suomi, Finland
válogatás
TAUNO PIIRONEN
gyűjteményéből

Köszöntőt mond:
Mile Lajos főkonzul és
Takács Gábor
a kiállítás kurátora

EX LIBRIS KIÁLLÍTÁS

Közreműködnek:
Rekita Rozália – színművésznő
Tibád Andrea tanítványai:
Kiss Janka (hegedűjáték)
Fehér Ágota (hegedűjáték)

Helyszín:
Magyarország Főkonzulátusa,
Kolozsvár, Fötér 23. szám (belső udvar)
Időpont:
2019. szeptember 19., (csütörtök) 18.00

Lehto Silene Rosalinda ex libris-e
(készült önmaga számára)

A kiállítás plakátja

